

Alle, alle vil vi ha med – trosopplæring for alle?

Tilrettelegging og inkludering i trosopplæringen uavhengig av funksjonsevne.

Jon Erik Kiørboe Strand

VID vitenskapelige høgskole

Oslo

Masteroppgave

Master i diakoni – MADIA - 599

Antall ord: 29658

18. mai 2016

Sammendrag

Denne masteroppgaven i diakoni som er gjennomført ved VID vitenskapelige høgskole har fokus på hvordan menigheter i Den norske kirke tilrettelegger sin trosopplæring for alle uavhengig av funksjonsevne.

Problemstillingen i oppgaven er:

Hvordan planlegger og tilrettelegger menigheter i Den norske kirke for at alle barn i alderen 0-18 år uavhengig av funksjonsevne kan delta, bli sett og inkludert i trosopplæringstiltakene?

Gjennom trosopplæringen i Den norske kirke inviteres døpte barn og tilhørende i alderen 0-18 år til trosopplæringstiltak. Fra staten har menighetene fått tildelt trosopplæringsmidler som en konsekvens av reduksjonen av kristendomsopplæringen i skolen. Kirken er nå selv ansvarlig for opplæring til tro for sine medlemmer (de døpte), mens skolen skal ha fokus på å lære elevene om den kristne tro.

Fokus i oppgaven er å se hvordan det legges til rette for at alle kan bli med på trosopplæringstiltakene uavhengig av deltagerens funksjonsevne og samtidig bli sett og inkludert.

Jeg har i oppgaven valgt en kvalitativ forskningsmetode med hovedvekt på intervju med ansatte som arbeider i trosopplæringen i Den norske kirke. Gjennom 10 intervjuer har jeg prøvd å finne ut hvordan ulike menigheter arbeider med dette i sine menigheter. Foruten intervjuene har jeg også brukt observasjon, dokumentanalyse og gjennomgang av aktuell litteratur som tilleggs- metoder.

Det teoretiske bakgrunnsgrunnlaget har fokus på diakoni, det kristne menneskesyn, utviklingspsykologi, tilrettelegging og inkludering.

Funnene i denne oppgaven viser at det er en bevissthet om og vilje til å tilrettelegge for alle uavhengig av funksjonsevne i de menighetene der intervjuene er gjennomført. I markedsføringen av trosopplæringstiltakene kan det nok arbeides mer for å tydeliggjøre i invitasjonene at alle skal kunne delta. Å sikre seg at en både har kompetanse og rutiner i forhold til å oppdage barn som har det vanskelig, vil gjøre trosopplæringsarenaene til gode møteplasser for livstolkning og livsmestring for alle. Gjennom enkle grep kan en lage trosopplæringstiltak som har potensiale i seg til å favne og se alle deltagerne. Å ha fokus på å dele deltagerne inn i mindre og mer oversiktlige grupper kan bidra til dette. I de kontinuerlige

tiltakene hadde en større mulighet til å lykkes i å se barna mente flere av informantene. Samtidig mente noen informanter at de hadde større fokus på å bli kjent med barna i de tidsavgrensede tiltakene nettopp på grunn av den korte tiden de hadde til rådighet. Det å ha nok ledere er også en viktig faktor for å nå målet om at alle skal kunne delta, bli sett og inkludert inn i trosopplæringstiltakene uavhengig av funksjonsevne.

Innhold

1 Innledning.....	7
1.1 Bakgrunn for valg av tema	7
1.2 Tittel og problemstilling.....	8
1.3 Klargjøring av begreper i problemstillingen	9
1.3.1 Funksjonsevne	9
1.3.2 Tilrettelegging	10
1.3.3 Inkludering	10
1.4 Avgrensning av oppgaven.....	11
1.5 Oppgavens aktualitet og relevans.....	12
2 Trosopplæring i Den norske kirke.....	14
2.1 Trosopplæringens formål	14
2.2 Trosopplæringens dimensjoner	16
2.3 Tidsavgrensede og kontinuerlig tiltak	18
3 Teori	20
3.1 Det kristne menneskesyn og diakoni.....	20
3.2 Utviklingspsykologi – barnets utvikling	23
3.2.1 Utviklingsteorier.....	24
3.2.2 Tilknytning og mestring	27
3.2.3 Omsorgssvikt.....	29
3.2.4 Barndom i dagens samfunn	30
3.3 Inkludering og tilrettelegging	33
3.3.1 Diskriminering og tilgjengelighetsloven.....	33
3.3.2 Universell og individuell tilrettelegging	34
3.3.3 Inkludering	34
4 Metode.....	37
4.1 Intervju	38
4.1.1 Intervjuguiden	39
4.2 Observasjon.....	40
4.3 Dokumentanalyse	40
4.4 Litteraturgjennomgang	41
4.5 Reliabilitet og validitet	41
4.6 Etske vurderinger i forhold til prosjektet	41

5 Presentasjon av datamateriale.	43
5.1 Hva er viktigst å tenke på i trosopplæringen?	43
5.2 Hvordan planlegge og tilrettelegge for at alle kan bli med?	44
5.3 Se og favne	47
5.4 Samarbeid med ansatte og familier	49
5.5 Hvordan evalueres tiltakene?	50
5.6 Gjennomgang av invitasjoner.....	51
6 Drøfting	53
6. 1 Å se og bli sett.....	53
6.1.1 Relasjonsbygging i trosopplæringen	56
6.1.2 Ser vi godt nok?.....	60
6.2 Tilrettelegging for alle.....	64
6.2.1 Talsmannen- den andres stemme	65
6.2.2 Alle, alle vil vi ha med, men ingen er like	67
6.2.3 Vi deler og inkluderer	71
6.3 Opplæring gjennom totalformidling.....	72
6.4 Godt samarbeid øker sjansen for gode opplevelser.....	75
6.5 Tegn på vellykket inkludering.....	77
6.6 Hvorfor kommer de ikke?	78
7 Konklusjon	80
7.1 Utblikk.....	80
Litteraturliste	82
Vedlegg	86

Forord

Å skrive en masteroppgave har vært krevende og lærerikt. Det er mange jeg må takke for at jeg nå kan levere denne oppgaven.

Først vil jeg takke Haugesund kirkelige fellestråd som har gitt meg anledning til å gjennomføre dette masterstudiet. Ved å innvilge meg permisjon med lønn til all teori, praksis og lesedager har dette blitt mulig. Jeg hadde ikke kunnet gjennomført dette studiet og denne masteroppgaven uten dette utgangspunktet.

Takk til min veileder Kari Jordheim ved VID vitenskapelige høgskole som har kommet med viktig og nødvendig veiledning underveis i arbeidet med masteroppgaven.

Takk til alle informanter som satt av tid til intervjuene i en travel førjulstid. Det er jeg svært takknemlig for.

Takk til min kone Heidi og datter Elin for korrekturlesning av eksamensoppgaver og denne avsluttende masteroppgaven. Takk for tålmodig venting i disse 4 årene studiet har tatt. Jeg vet at familieliv har måttet vike for eksamenslesing og oppgaveskriving.

1 Innledning

Med bakgrunn som trosopplæringsmedarbeider i en menighet i Den norske kirke har jeg i min masteroppgave i diakoni valgt å se nærmere på hvordan ansatte i ulike menigheter tilrettelegger og planlegger trosopplæringsarbeidet. Hvordan kan en arbeide for at alle døpte i alderen 0-18 år uavhengig av funksjonsevne kan delta, bli sett og inkludert i kirkens trosopplæring? Etter at den nasjonale trosopplæringsplanen «Gud gir -vi deler» ble vedtatt i 2010 har det vært stort fokus på å få alle døpte i alderen 0-18 år med på menighetenes trosopplæringstiltak. Opplæring til tro har kirken arbeidet med lenge før trosopplæringsreformen ble vedtatt. Det som er nytt nå er at det skal settes inn i en planmessig og systematisk ramme (Botvar, Haakedal og Kinserdal 2013:7-8). Gjennom dåpen har troen på Gud blitt overlevert til stadig nye mennesker fra en generasjon til den neste (Kirkerådet 2010a:5).

Det har skjedd en endring de siste tiårene. I Norge har det blitt en reduksjon i kristendomsundervisningen i skolen. Menighetene har gjennom trosopplæringsmidler fra staten fått mulighet til å lage planmessige opplegg for alle sine døpte. Trosopplæringen skal nå skje i kirken og ikke i skolen (Kirkerådet 2010a:3). Som det beskrives i trosopplæringsplanen vil trosopplæring forstås på samme måte som dåpsopplæring gjorde i tidligere planer (Kirkerådet 2010a:4).

Den nasjonale trosopplæringsplanen gir føringer og hjelp til menighetene i deres arbeid med lokal plan for trosopplæring. Menighetenes lokale trosopplæringsplaner må godkjennes av biskopen. Gjennom årlig rapportering måles blant annet det prosentvise oppmøte på de ulike tiltakene. Målet er å nå alle barn og unge i målgruppen. Det er også i den nasjonale trosopplæringsplanen lagt stor vekt på at alle barn uavhengig av funksjonsevne skal kunne delta på trosopplæringstiltakene (Kirkerådet 2010a:7).

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Gjennom mitt arbeid som trosopplæringsmedarbeider har jeg vært med og laget menighetens lokale trosopplæringsplan. Jeg har planlagt og gjennomført ulike trosopplæringstiltak for barn og unge i alderen 0-18 år i egen menighet. Menigheten i byen der jeg arbeider har +/- 100 barn /unge pr. årskull. Med et ønskelig mål om å nå ut til alle i hver målgruppe har jeg undret meg over om en ville klare å gjennomføre arrangementet på en god måte dersom alle barn i

målgruppen hadde møtt opp. Ville en sett alle? Ville alle bli inkludert? Dette er spørsmål som det er viktig å ha tenkt igjennom når en inviterer til trosopplæringstiltak. Med økt bevisstgjøring på dette kan man i forkant av arrangementene ta høyde for de ulike utfordringer som en møter i trosopplæringsarbeidet.

Alle barn og unge som blir invitert til trosopplæringsarrangementer i kirken er unike. De vil ha ulike forutsetninger for å delta og for å oppleve seg inkludert. Noen trenger ro i mindre grupper, mens andre har behov for å bevege seg. Noen har utfordringer i forhold til syn eller hørsel mens andre har fysiske eller psykiske utfordringer som krever god tilrettelegging for deltagelse og inkludering. Andre barn har vært utsatt for traumer i sin oppvekst som de bærer med seg og som påvirker deres atferd. Noe av dette er synlig for alle mens noe er skjult. Hvordan kan en gjennom trosopplæringen møte alle disse utfordringene på en god måte, er ett av hovedfokusene i denne masteroppgaven. Hvordan kan en på best mulig måte gjøre seg klar for disse utfordringene, slik at alle uavhengig av funksjonsevne opplever å bli sett og inkludert inn i menighetenes trosopplæringstiltak? Hva gjør en når en oppdager barn som en mistenker er utsatt for omsorgssvikt? Gjennom trosopplæringstiltakene kan man møte på slike utfordringer, men er de ansatte i menigheten forberedt på dette? Skal trosopplæringstiltakene være diakonale er det viktig, på best mulig måte, å møte hvert barn og ungdom med god omsorg.

1.2 Tittel og problemstilling

Som tittel på min masteroppgave har jeg valgt: «Alle, alle vil vi ha med - trosopplæring for alle?». Når en ønsker å ha alle med, må en tenke gjennom hvorfor en faktisk ønsker det? Hva er det en vil gi disse barn og unge? Gjennom trosopplæringen ønsker en at de skal få lære om den treenige Gud og få oppleve at de er betydningsfulle og elsket som de er. Det stilles ikke krav til ferdigheter eller kunnskaper. En er god nok fordi en er elsket av Gud. Gjennom tiltakene vil en formidle ulike tema som kan gi barn og unge mulighet til å tolke livet i lys av troen på Gud, seg selv og andre mennesker. Dette kan gi livsmestring gjennom gode og vanskelige dager. God livsmestring gir håp for tiden foran seg (Kirkerådet 2010a:14).

Hvem er disse «alle» som en vil ha med i trosopplæringstiltakene? I den nasjonale trosopplæringsplanen så vil «alle» innbefatte alle som er døpt. Det er de døpte i alderen 0-18 år som er trosopplæringens målgruppe. Og med «alle» betyr det at alle er velkomne uavhengig av funksjonsevne.

Alle er velkomne inn i fellesskapet som Gud inviterer inn til. Utfordringen er om kirken klarer å inkludere alle inn i dette fellesskapet. Hvordan er de ansattes bevissthet rundt det å inkludere alle uavhengig av funksjonsevne?

På bakgrunn av disse tankene har jeg formulert følgende problemstilling:

Hvordan planlegger og tilrettelegger menigheter i Den norske kirke for at alle barn i alderen 0-18 år uavhengig av funksjonsevne kan delta, bli sett og inkludert i trosopplæringstiltakene?

1.3 Klargjøring av begreper i problemstillingen

I problemstillingen bruker jeg flere begreper som jeg innledningsvis ønsker å gi en kort definisjon av. Dette er viktige begreper som er sentrale i det videre arbeidet med oppgaven.

1.3.1 Funksjonsevne

I plan for trosopplæring er det fokus på at alle døpte skal kunne ha mulighet til å delta på trosopplæringstiltakene uavhengig av funksjonsevne. I odelsting proposisjon nr. 44 (2007-2008) defineres nedsatt funksjonsevne på følgende måte:

Med nedsatt funksjonsevne menes tap av eller skade på en kroppsdel eller i en av kroppens funksjoner. Dette kan for eksempel dreie seg om nedsatt bevegelses, syns- eller hørselsfunksjon, nedsatt kognitiv funksjon, eller ulike funksjonsnedsettelse pga. allergi, hjerte- eller lungesykdommer (Ot prp. nr.44 (2007-2008):14).

Slik nedsatt funksjonsevne defineres her, favner den ikke inn alle forhold som oppleves som hindringer for deltagelse i samfunnets ulike møteplasser. I min masteroppgave har jeg ønsket å favne inn alle forhold av fysisk, psykisk, sosial eller helsemessig art, som kan hindre barn og unges deltagelse på trosopplæringstiltak. Dette kan blant annet være ulike former for atferdsvansker. Slike vansker kommer ikke så tydelig frem i Odelstingsproposisjonen nr. 44.

Slike forhold må tas på alvor for å oppnå en god tilrettelegging der gode opplevelser er det som preger trosopplæringsarbeidet.

I den samme proposisjonen defineres nedsatt funksjonsevne og funksjonsnedsettelse synonymt. Betegnelsen funksjonshemming defineres på denne måten:

«[...] en deltakelsesbegrensning som kan oppstå i individets møte med samfunnet, og som kan knyttes til nedsatt funksjonsevne» (Ot. Prp nr. 44 2007-2008:87).

En person med nedsatt funksjonsevne vil da etter denne definisjonen ikke ha en funksjonshemming dersom omgivelsene rundt ham/henne er tilrettelagt. Ved god tilrettelegging i forhold til den fysiske utformingen av bygg og omgivelser vil den nedsatte funksjonsevnen for mange ikke skape behov for ekstra hjelp og støtte.

1.3.2 Tilrettelegging

Å tilrettelegge vil i denne oppgaven forstås som de tiltakene som blir eller er gjort for at en med nedsatt funksjonsevne kan delta på trosopplæringstiltakene.

Dette kan blant annet være fysiske og helsemessige tilpasninger som blir gjort for at deltagelse skal være mulig.

Universell utforming er en form for tilrettelegging og defineres som:

Med universell utforming menes utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene, inkludert informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), slik at virksomhetens alminnelige funksjon kan benyttes av flest mulig (Diskriminerings og tilgjengelighetsloven kap. 3 § 13).

Den universelle utforming vil være utformet slik at alle kan nytte seg av det. I min oppgave vil det også være fokus på individuell tilrettelegging for den enkelte deltager.

1.3.3 Inkludering

I både trosopplæringsplanen og i diakoniplanen er det fokus på inkludering. Hva legges i dette begrepet i dag? Skoleverket har i årenes løp arbeidet mye med både integrering og inkludering av elever i skolesituasjonen. Det kan derfor være nyttig å se hva som skrives om inkludering i skolen. Det vil ha stor overføringsverdi til trosopplæringen som har som utgangspunkt at deltagere blant annet skal få økt kunnskap om troen de døpes til.

Inkluderende opplæring i skolen beskrives som:

[...] at skolen aktivt må ta hensyn til barn og unges ulike forutsetninger og behov – i organisering, innhold og pedagogikk. Elever skal oppleve gode læringsmiljøer hvor det faglige og sosiale fellesskapet er utviklende og godt. I noen sammenhenger krever det utstrakt individuell tilrettelegging (Utdanningsdirektoratet 2014).

I noen tilfeller vil det bety at en må sørge for at grunnleggende tilrettelegginger er gjort i forhold til det fysiske miljøet. Noen ganger må en gjennom god dialog med deltager og/eller foresatte klargjøre hvordan en skal tilrettelegge for det enkelte barns spesielle behov slik at barnet blir inkludert i fellesskapet.

1.4 Avgrensning av oppgaven

I mitt forskningsprosjekt har problemstillingen vært styrende for hvordan jeg har arbeidet med prosjektet. Den har vært ledende for de valg jeg har gjort gjennom prosessen i arbeidet med oppgaven. Det var derfor viktig for meg å jobbe med å utforme problemstillingen slik at den skulle gi meg et godt utgangspunkt for arbeidet.

Jeg har ut i fra problemstillingen foretatt noen avgrensninger. Jeg har rettet oppmerksomheten på noen utvalgte menigheter i Den norske kirke i Stavanger bispedømme. Av de ca. 90 menighetene i Stavanger bispedømme gjorde jeg en utvelgelse i forhold til geografi, størrelse og hvordan trosopplæringen ble markedsført på deres hjemmesider. Deretter ble det opprettet kontakt med menighet/kirkelig fellesråd som fant aktuelle ansatte jeg kunne kontakte. Gjennom intervjuer med ansatte i menighetene har jeg undersøkt hvordan de forbereder seg og legger til rette for at alle barn uavhengig av funksjonsevne kan delta, bli sett og inkludert på menighetens trosopplæringstiltak.

Av økonomiske og tidsmessige forhold har jeg kun data fra dette ene bispedømmet. Jeg er klar over at dette kan være en svakhet da det geografisk kan være forskjeller på hvordan dette gjøres i Den norske kirke. Men for å få noen geografiske forskjeller har jeg intervjuet ansatte i både små og store menigheter, i by og i distrikter. Medlemstallene i menighetene varierte fra ca. 3000-8500 medlemmer. Denne oppgavens krav til størrelse har også gjort det nødvendig å gjøre begrensninger i antall informanter og teoritilfang.

Selv om trosopplæringen har fokus på å nå ut til de døpte barna vil det på ulike tiltak også være udøpte barn. I mitt forskningsprosjekt har jeg ikke gjort noe skille på dette. Invitasjoner til trosopplæringstiltak går i noen menigheter ut til både døpte og tilhørende (barn i alderen 0-18 år der en av foreldrene er medlem i Den norske kirke).

Jeg har valgt ut informanter som har vært medvirkende i trosopplæring i menigheter fra både by og distrikter. Dette perspektivet er viktig da en ser at den prosentvise deltagelse ofte kan

være høyere i distriktene enn i byene. Dette bekreftes også i Kifo sin rapport «Når porten gjøres vid». Denne rapporten har hatt fokus på evaluering av breddetiltak i trosopplæringen. Her sies det at grunnen til den prosentvise høyere deltagelse på steder med lavere folketall, kan være at det blant annet er lettere å kunngjøre tiltaket og at miljøet det rekrutteres fra er mer oversiktlig (Botvar, Haakedal, og Kinserdal 2013:35). Det å ha informanter både fra by og bygd kan tilføre oppgaven et mer nyansert bilde av hvordan ansatte i trosopplæringen arbeider med planlegging og tilrettelegging av trosopplæringstiltak.

Diakoner, trosopplærere, menighetspedagog og kateketer har blitt intervjuet. Informantene har erfaringer fra enten det kontinuerlige barne- og ungdomsarbeidet eller de tidsavgrensede tiltakene og noen har erfaringer fra begge deler. Det gjøres ikke noen skille på om informantenes erfaringer kommer fra det arbeidet de står i dag eller fra tidligere arbeidssteder. Erfaringer bygges opp over tid og tas med uavhengig av hvor en har tjeneste.

Jeg har i denne oppgaven ikke hatt fokus på noen spesielle grupper av deltagere. Fokuset har vært på inkludering uavhengig av funksjonsevne. Når alle er velkomne, må det også kunne legges til rette for at alle kan komme og oppleve at deres behov for tilrettelegging blir ivaretatt. Faren med å tenke i grupper og kategorier er at en kan glemme at alle er enkelt individer og skal møtes som den unike personen de er.

Jeg har i oppgaven flere steder henvist til artikler/bøker som Tor Ivar Torgauten har skrevet. Han har arbeidet mye med tilrettelegging og inkludering spesielt i forhold til utviklingshemmede i kirkelig regi. Mye av det han har skrevet vil også være relevant i denne oppgaven selv om jeg har et mer overordnet fokus i forhold til tilrettelegging for alle.

1.5 Oppgavens aktualitet og relevans

I løpet av 2014 hadde alle menigheter i Den norske kirke blitt tildelt trosopplæringsmidler (Den norske kirke 2013). Trosopplæringsreformen i kirken har som hovedmål å nå alle døpte barn gjennom trosopplæringstiltakene. Når en skal ha fokus på å nå alle, er det viktig at en har gode arbeidsmetoder og nok ressurser for å nå et slikt mål og samtidig sørge for at alle blir inkludert i fellesskapet.

Denne oppgaven vil ha fokus på inkluderende fellesskap som også er en sentral del i Den norske kirkes diakonidefinisjon. Kan en allerede fra barnets første leveår lage tiltak der barn og foresatte føler seg inkludert? Dersom barn, unge og foresatte opplever kirken som et sted

der de blir inkludert uavhengig av funksjonsevne, kan kirken frimodig fortsette å invitere inn til sine trosopplæringstiltak. I plan for diakoni omtaler de det inkluderende fellesskapet som et felleskap der alle skal bli sett og samtidig se den andre. Fellesskapet skal preges av gjensidighet der en noen ganger er giver og andre ganger tar imot hjelp og trøst (Kirkerådet 2010b:10).

I heftet «Diakoni i trosopplæring» av Anne Marie Sverdrup og Kari Jordheim som ble laget i samarbeid mellom Diakonhjemmet høgskole og «Størst av alt» står det følgende:

«Enkelte barn kan også oppleves som for ressurskrevende til at tilrettelegging blir mulig.

Dette blir et tankekors for kirken og diakonien» (Sverdrup og Jordheim 2011/12:17). Når barn trenger ekstra ressurser blir det fort en utfordring for kirken.

2 Trosopplæring i Den norske kirke

For å få danne et bilde av hvordan Den norske kirkes ansatte arbeider med tilrettelegging i trosopplæringen vil det for helheten i oppgaven være viktig med litt bakgrunnsstoff om arbeidet med trosopplæringen.

2.1 Trosopplæringens formål

Gjennom misjonsbefalingen i Matt. 28, 18-20 fikk Jesu disipler et oppdrag. De skulle døpe og lære folket det Jesus hadde befalt dem. Dette oppdraget er fortsatt gjeldene og praktiseres i trosopplæringen i Den norske kirke. Den skal være en hjelp til de døypte slik at de kan leve sitt liv i tro på den treenige Gud. Gjennom et nært forhold til Gud kan de leve og vokse i troen på ham. Den kristne tro kan bidra til kristen livsmestring og livstolkning (Kirkerådet 2010a:4).

Formålet for trosopplæringen er ifølge plan for trosopplæring å:

[...] bidra til en systematisk og sammenhengende trosopplæring som

- vekker og styrker kristen tro
- gir kjennskap til den treenige Gud
- bidrar til kristen livstolkning og livsmestring
- utfordrer til engasjement og deltagelse i kirke og samfunnsliv

for alle døypte i alderen 0-18 år uavhengig av funksjonsevne (Kirkerådet 2010a:4).

Et viktig mål for trosopplæringen er at den skal være for alle uavhengig av funksjonsevne. Dermed må tiltakene som bygges opp gjennom trosopplæringen ta høyde for dette i både planlegging og tilrettelegging.

Menighetene skal utvikle sine egne lokale planer. Det gis råd om hvordan planene kan bygges opp med hensyn til innhold, varighet og metoder for hvordan læringen kan formidles (Kirkerådet 2010a:45-61).

Det legges vekt på at trosopplæring er en livslang læring. Denne opplæring skal både menighet og foresatte være delaktig i. Dette er et ansvar som menigheten har sammen med barnas foresatte og faddere. Det er et hellig ansvar der en i forbønn, omsorg og opplæring i den kristne tro gir barnet et møte med troen de er døypt til. I denne opplæring ønsker en å gi den døypte kunnskaper og opplevelser rundt den kristne tro som kan hjelpe dem i deres livstolkning og livsmestring. (Kirkerådet 2010a:5).

Gjennom ulike fellesskap lærer en av hverandre. Det kan veksle mellom hvem som er lærer og elev i trosopplæringens læringsfellesskap. Trosopplæringens store fokus på å dele med hverandre gir rom for en gjensidig deling av kristen tro og tradisjon. Barn kan lære av voksne og voksne av barna. Menigheten blir et fellesskap der alle kan lære av hverandre. I trosopplæringen legges det stor vekt på hvordan Jesus tok imot barna. I dag har voksne et ansvar for å legge til rette en læringsarena der barna kan være medvirkende, delaktige og får et medansvar i fellesskapet (Kirkerådet 2010a:8).

Som læringsarena har Den norske kirke mange strenger å spille på. Ved å bruke Bibelen blir en kjent med dens innhold. Gjennom gudstjenestefeiring lærer en om gudstjenesten og gjennom forbønn lærer en om bønn (Kirkerådet 2010a:10). En ser at teori og praksis har gode muligheter til å spille sammen. En lærer om bønn og praktiserer gjennom å be. En synger salmer og sanger og lærer om troen. Trosopplæringen har fokus på en totalformidling der kunnskap og opplevelser har stor plass i fellesskapet. I trosopplæringen lærer en gjennom ordet, samtaler, opplevelser og deltagelse (Kirkerådet 2010a:7). I en menighet der mennesker med ulik bakgrunn, kjønn, etnisitet, alder, funksjonsevne, legning og kultur møtes, legges det grobunn for et mangfoldig læringsmiljø (ibid.:7). Det at alle uavhengig av forutsetninger kan bli inkludert i kirkens fellesskap er viktig for trosopplæringen og kirken (ibid.:7).

Et viktig fokusområde for trosopplæringen er at denne opplæringen skal være med å gi barna en tro som de både kan tolke sitt liv ut i fra og som kan sørge for livsmestring. Å forstå seg selv og omverdenen i lys av relasjonen til Gud, andre mennesker og skaperverket preger en kristen livstolkning. Denne forståelsen skal hjelpe hvert menneske til å møte livets utfordringer (ibid.: 14).

Hver menighet skal utvikle sin egen lokale trosopplæringsplan. Den skal være styrende for det menigheten ønsker å ha fokus på og hva de tilbyr av ulike læringsaktiviteter gjennom trosopplæringstiltakene. Planen skal være gjennomarbeidet slik at den er systematisk og sammenhengende i forhold til aldersgrupper og hva som skal læres. Den nasjonale planen de lokale planene forholder seg til er bygget opp rundt tre overskrifter som beskriver målsettinger og obligatoriske læringsmål. Det er:

- Livstolkning og livsmestring
- Kirkens tro og tradisjon
- Kristen tro i praksis (ibid.: 16).

Gjennom disse tre punktene skal planen bygges opp med tiltak for barn i alderen 0-18 år og med mulighet for deltagelse for alle. Planen er tydelig på at når den skriver «alle» så gjelder det alle uavhengig av funksjonsevne, utviklingshemming eller andre vansker. Det kan være de som har en utfordrende hjemmesituasjon eller psykiske, kognitive, sosiale vansker. For å romme alt dette må menighetens felleskap være preget av at alle kan få delta på sin måte og oppleve en gjensidighet der alle er like betydningsfulle (ibid.:18-19).

2.2 Trosopplæringens dimensjoner

I plan for trosopplæring fremheves det elleve ulike dimensjoner som må være tilstede og synliggjort i menighetenes trosopplæring. Disse dimensjonene må være inkludert inn i menighetenes trosopplæringsplan. Jeg vil kort beskrive fem av disse dimensjonene som jeg tenker er relevante å ha med i forhold til min problemstilling. Det er dimensjonene:

- Diakoni
- Inkludering og tilrettelegging
- Barn og unges medvirkning
- Samvirke med hjemmet og familien
- Kommunikasjon

Diakoni

Her blir det tydeliggjort at diakoni er en del av det å være kirke. «En diakonal trosopplæring vil ha livshjelp og handlende kjærlighet som en integrert del av sitt læringsbegrep» (Kirkerådet 2010a :30).

Gjennom tiltakene ønsker en at barn og unge, både gjennom teori og praksis, opplever denne hjelpen til å mestre livet i lys av troen på den treenige Gud. Det er viktig at det ikke bare blir med ord, men at en gjennom praksiserfaringer opplever denne diakonale handlende kjærlighet (ibid: 30).

Den diakonale dimensjon bidrar med å se hele mennesket. I glede og sorg kan en få hjelp til livsmestring og livstolkning. En skal se alle og møte dem med kjærlighet slik at alle blir inkludert inn i de ulike fellesskapene. Diakonal trosopplæring hjelper en til å se barn og unge, tolke det som sees og handle til beste for dem en møter (Kirkerådet 2010a:30).

Den diakonale trosopplæring åpner opp for fellesskap av mennesker med ulike bakgrunner i forhold til sosial status, økonomi, funksjonsevne, etnisk bakgrunn og familieforhold (ibid:30).

Trosopplæringsplanen oppfordrer en også til å samarbeide med andre grupper eller organisasjoner som arbeider for menneskeverd og rettferdighet i verden (Kirkerådet 2010a :31).

Inkludering og tilrettelegging

I presiseringen av formålet med trosopplæringen sies det at den er for alle døpte uavhengig av funksjonsevne. Det blir derfor en oppfølging av dette at en av hoveddimensjonene handler nettopp om inkludering og tilrettelegging. Ut ifra det kristne menneskesynet at alle er skapt i Guds bilde, er alle verdifulle og unike individer. En kan på ulike måter bidra inn i fellesskapet med det hver enkelt er gode på. Alle har noe å gi til fellesskapet og i fellesskapet får en noe tilbake (Kirkerådet 2010a :28).

Den nasjonale trosopplæringsplanen tydeliggjør at dette ikke bare skal være fine ord, men at dette må vises gjennom et reelt tilbud der alle kan delta uavhengig av funksjonsevne. For å møte dette må de ulike tiltakene være gjennomtenkte med hensyn til løsninger både når det gjelder det fysiske og det individuelt tilrettelagte læringsmiljøet. Det må for eksempel være fysisk mulig for en med rullestol å delta og den døve må ha tilgang på tolk. Noen tilrettelegginger krever ikke så mange ekstra ressurser, men må være tenkt gjennom før arrangementene starter. Har man en god universell utforming kan behovet for individuell tilrettelegging også reduseres. En må unngå at noen blir satt utenfor på grunn av at en ikke har fått tilrettelagt tiltakene slik at alle kan delta. (Kirkerådet 2010a:28).

For å oppnå en god tilrettelegging for den enkelte deltager vil det være viktig å ha et godt samarbeid med deltagerens foresatte. De er eksperter på sine barn og har gjennom sine erfaringer kunnskap om hva deres barn kan ha nytte av og hva som eventuelt ikke fungerer. Dersom en også får samtykke til å samarbeide med andre i barnets støtteapparat vil det være gode ressurser for å nå målet om en god og tilrettelagt trosopplæring for alle uavhengig av funksjonsevne (Kirkerådet 2010a:29).

Barn og unges medvirkning

Barna i trosopplæringen er fullverdige medlemmer i kirken. I et felleskap som skal preges av gjensidighet er en noen ganger «lærer» og andre ganger «elev». Dette vil gjelde både for barn og voksne. Barn og unges stemme skal bli hørt i trosopplæringen. Alle skal møtes med respekt og annerkjennelse. Deres syn skal bli tatt på alvor. Gjennom ulike faser i trosopplæringsarbeidet kan barn og unge medvirke i planarbeid, forberedelser, gjennomføring og etterarbeid. Slik medvirkning vil danne grunnlag for motivasjon og engasjement i trosopplæringen (ibid.:28).

Samvirke med hjemmet og familien

Når det gjelder samarbeid med familie er det spesielt viktig med tanke på de med spesielle behov. Her kan en i forkant av ulike tiltak ha samtaler med familien og deltager slik at en kan få tilrettelagt på en god måte. Som menighet vil det være gunstig å etablere god kontakt så tidlig som mulig. Gjennom samarbeidet vil en stimulere hjemmene til å la barna få vokse opp i et hjem der den kristne tro preger familielivet (Kirkerådet 2010a:27).

Kommunikasjonsarbeid

For at en skal få deltagere på et arrangement må en kommunisere ut det en inviterer til. Det er mange måter å gjøre det på. I mitt arbeid med denne oppgaven har jeg vært opptatt av hvordan menighetene annonserer dette i de skriftlige invitasjonene de sender ut. Plan for trosopplæring anbefaler at skriftlige invitasjoner eller informasjon på nettsider følges opp av personlig kontakt. Det kan for eksempel være gjennom telefon eller e-post (Kirkerådet 2010a:35). Det bør også komme tydelig frem i invitasjonene at tiltakene det inviteres til er for alle uavhengig av livssituasjon. Dette bør også følges opp i påmeldingen til arrangementet (ibid.:35).

2.3 Tidsavgrensede og kontinuerlig tiltak

I denne oppgaven der barn og unge uavhengig av funksjonsevne er målgruppen, har jeg hentet informasjon fra informanter som både har jobbet i tidsavgrensede og/eller kontinuerlige trosopplæringstiltak i Den norske kirke. Mye av det eksisterende barne- og ungdomsarbeidet som kirken har drevet i mange år og som arrangeres jevnlig året igjennom, blir betegnet som kontinuerlig arbeid. Det er for eksempel søndagsskole, ulike klubber, kor og speider som faller inn i denne betegnelsen.

Årlige tiltak som utdeling av 4 års bok, Lysvåken og skolestartleir for 6 åringer er eksempler på tidsavgrensede tiltak. I den nasjonale trosopplæringsplanen legges det også vekt på at disse årlige tiltakene er breddetiltak. Med det menes det at menighetene lager tiltak som har potensial i seg til å nå ut til bredden av de døpte i hvert årskull. Med bredden menes i denne sammenheng ikke bare antallet, men mot mangfoldet i målgruppen som inviteres. En ønsker å ha møtepunkter som favner alle i målgruppen, både «nye» og «gamle» deltagere. En ønsker å nå ut til grupper med barn som av ulike årsaker har behov for spesiell tilrettelegging. Disse vil ellers kunne stå i fare for å bli marginalisert (Botvar, Haakedal, og Kinserdal 2013:7-8).

Når menighetene skal forme sin lokale plan, gir trosopplæringsplanen «Gud gir-Vi deler» føringer om å bygge nye trosopplæringstiltak rundt rammene til breddetiltakene (Kirkerådet 2010a:37). Disse tiltakene kan da være inngangsporter til det kontinuerlige barne- og ungdomsarbeidet.

I oppgaven brukes erfaringer fra både de kontinuerlige og de tidsavgrensede tiltakene. Det vil være interessant og se om informantene i oppgaven ser fordeler eller ulemper i forhold til inkludering av alle uavhengig av funksjonsevne med tanke på hvordan trosopplæringstiltakene organiseres.

3 Teori

Jeg vil i teoridelen belyse ulike tema som jeg mener er viktige når menighetene skal planlegge, tilrettelegge, se og inkludere. Temaene vil bli brukt i drøftingen senere i oppgaven.

Jeg har i kapittel 3.1 valgt å ta med teori om diakoni og det kristne menneskesyn. Det vil være viktig med innspill herfra på hvordan en kan møte de som kommer til trosopplæringstiltakene. Her vil det være fokus på den unike verdi menneskene har og hvordan en oppfordres til å være hverandres hjelpere.

I en oppgave der det er stort fokus på å bli sett og å bygge relasjoner, vil det være nyttig med teori hentet fra utviklingspsykologien. Hvordan skapes trygghet og gode relasjoner for barnet i de første leveår og hvordan kan dette påvirke barnet/ungdommen senere? Dette vil bli omtalt i kapittel 3.2 Samtidig tas det med teori om tilknytning, mestring, omsorgssvikt og om barns oppvekst i dag.

I kapittel 3.3 vil jeg utdype mer om hvorfor og hvordan en bør ha fokus på inkludering og tilrettelegging når en ønsker å lage møteplasser og tiltak for alle barn og unge.

3.1 Det kristne menneskesyn og diakoni

Den sjettede dagen i skapelseshistorien står det at Gud skapte mennesket. I sitt bilde skapte han det (1. mosebok 1,27). «Gud så på alt det han hadde gjort, og se, det var svært godt. [...]» (1.mosebok 1, 31).

Det kristne menneskesynet bygger på dette. Menneskene er skapt i Guds bilde og er verdifulle for Gud. Gud gjør ikke forskjell på dem. Han elsker alle uavhengig av funksjonsevne. Han skiller ikke på hva en får til eller ikke får til. Overfor Gud er alle til tross for forskjeller og oppnådde resultater like elsket av ham. En kan ikke arbeide seg til ekstra bonus fra Gud. Ikke noen er like, men Gud ser på alle som verdifulle og verdt å bli elsket fordi de er (Nissen 2010:248).

Nissen (2010) nevner to måter å se menneskets verdi på. Den ene er å verdsette mennesket ut i fra hva det får til, mens det andre er den iboende verdi en har av det å være til. Han skriver videre at en ut i fra det kristne menneskesyn kan forstå at: «Mennesket har en iboende værdi, som er uavhengig af, hvad mennesket kan præstere» (Nissen 2010:248). Hva vil det i praksis si at Gud har skapt menneskene og den verden de lever i? Blennberger og Hansson (2008)

skriver om dette og legger vekt på at alt det som er godt i verden kommer fra Gud. Sykdom og fattigdom er eksempler på destruktive krefter i tilværelsen. Gud er til stede gjennom naturen og gjennom hvert menneske. Gjennom den apostoliske trosbekjennelse legges det også vekt på at Gud er vår skaper. Det er her det starter, med Gud som himmelen og jordens skaper (Blennberger og Hansson 2008:45-46).

Jesu møte med dem som ikke var høyt oppe på den sosiale rangstigen gir oss et bilde på hvordan hans verdsetting av mennesket var. Jesus søkte ikke etter de som klarte seg bra i samfunnet, men de som falt utenfor. Jesus så de nødlidende, de utstøtte, de fattige og de fremmede og gjennom det gav ham dem verdi. Jesus så ikke på deres levde liv og bedømte ikke mennesket etter det. Han overså det og ved å gjøre det, gav ham dem verdi som menneske som er verdt å elske fordi det er et menneske. Jesus gjorde de menneskene som var «usynlige» i samfunnet synlige. Ved å se disse gav ham dem en opplevelse av å være verdsatt. De som før opplevde å være utstøtt og verdiløse for samfunnet fikk tilbake sin verdi som menneske (Nissen 2010:233).

Leif Gunnar Engedal (2013) skriver om grunntrekk i det kristne menneskesynet. Han tar frem at mennesket ble skapt til å være i relasjon. I relasjon til Gud, andre mennesker og verden rundt seg (Engedal 2013:42-44). Gjennom disse relasjonene utvikler mennesket seg i samspill med andre mennesker, Gud og naturen. I det kristne menneskesynet er relasjonen til Gud grunnleggende. Helt fra skapelsen av har mennesket levd i relasjon til Gud, hverandre og resten av det skapte. Når en som kristen bekjenner seg til troen på den treenige Gud som skaper, frelser og frigjører så får det også betydning for hvordan en som menneske lever sitt liv i forhold til denne relasjonen til Gud. Den vil gi mål og retning for livet (Engedal 2013: 41).

Engedal skriver i sin artikkel om fire dimensjoner som begrepet relasjon kan sees på i en teologisk kontekst. Den første dimensjonen er relasjonen til Gud. Alle menneskene er skapt av Gud. Troen på Gud som skaper og opprettholder får konsekvenser for oss. I apostlenes gjerninger står det: «For det er i ham vi lever, beveger oss og er til [...]» (Apg. 17,28). Her tydeliggjøres menneskets forhold til Gud. Menneskene ble skapt av ham og lever sitt liv i ham. Det kristne menneskesynet har en grunnleggende tro på relasjonen mellom Gud og mennesket. Den ble ikke avsluttet ved skapelsen, men lever videre i dag gjennom ham. Relasjonen er også en personlig relasjon mellom mennesket og Gud gjennom Jesus Kristus (Engedal 2013: 42).

Den andre dimensjonen er relasjonen mellom mennesker som møtes ansikt til ansikt. Samspillet mellom menneskene, som bruker alle sine sanser i disse møtene, utvikles gjennom hvert møte og treffpunkt de har (Engedal 2013:43).

Den tredje dimensjonen Engedal beskriver er relasjonen til det sosio-kulturelle. Mennesket lever i ulike kontekster som gir retning for hvordan de skal være mennesker i relasjon. Menneskene formes av disse kontekstene. Noen relasjoner blir en tiltrukket av, mens andre sammenhenger holder en seg unna. Det skapes et «vi» og «de andre» (ibid.:43). Relasjonene kan bli farget av politiske og religiøse oppfatninger og skiller dermed mennesker fra hverandre. I kirken kan det snakkes om de innenfor og de utenfor det kirkelige fellesskapet. Det settes opp skiller mellom menneskene noe som kan vanskeliggjøre tette og gode relasjoner mellom dem.

Den fjerde dimensjonen er den økologiske relasjonen mennesket er innvevd i. Mennesket er avhengig av de økologiske prosessene i naturen. En kan leve på en slik måte som styrker det økologiske mangfoldet, men også velge livsførsel som ødelegger det økologiske samspillet i naturen. En slik ødeleggende livsførsel vil være å leve mot verdiene både i synet på naturen og i det kristne menneskesyn (ibid.:44).

Mennesket lever som «person i relasjon». En kan ved å leve på en omsorgsfull måte, være med å støtte og reise opp mennesker som bærer på tunge byrder. En kan gjennom relasjonen leve ut den kjærlighet Gud har gitt og gi den videre til ens medmennesker. Men en kan dessverre også gjøre det motsatte (ibid.:45).

Diakoni

Diakonien bygger på det kristne menneskesynet. Det tydeliggjøres også i den norske diakonidefinisjonen:

Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet (Kirkerådet 2010b:7).

Som en kan se favner diakonidefinisjon svært vidt. I definisjonen ligger det en motivasjon til å inkludere. Nestekjærligheten, det å bry seg om sine medmennesker driver en til å gjøre godt mot andre. Det å verne om skaperverket vil også si å verne om våre medmennesker. Et godt vern kan bygges gjennom fellesskap. Å være en del av et fellesskap kan skape en trygghet som verner mennesket mot opplevelsen av å være utenfor eller alene.

Punktene i diakonidefinisjonen tar utgangspunkt i evangeliet om Jesus Kristus. Det som skiller gode handlinger fra diakonale handlinger sier Jochumsen i Nissen (2010) er at: «Al sand diakoni må have sin forbindelse og kraft fra menighedens herre, Kristus, ellers er det ikke diakoni» (Nissen 2010:18). Dette kan forstås som at det er motivasjonen og drivkraften bak de gode handlingene som avgjør om det er diakoni eller ikke.

I nyere diakoniforskning snakkes det om den snevre og vide forståelsen av hva diakoni er (Nissen 2010: 31-34). I den snevre betydningen omtales den som en tjeneste der fokuset er omsorg for nødlidende. Utgangspunktet for de ulike tjenestene kan være mange. Det å tjene er i fokus, og oppfattes som en ydmyk tjeneste for sin neste med Jesu eksempel til etterfølgelse (ibid.:32). I den vide forståelse av diakonien som John Collins lanserte etter ett studie av de ulike diakoni ordene i Bibelen, omtales diakoni som et oppdrag fra Gud. Diakonen blir her forstått som en som går i mellom to parter for å skape rettferd og hjelp for sin neste (ibid.:33). Diakonen blir da ikke bare en tjener som ydmykt gjør det mesteren ber ham om å gjøre, men en person som arbeider ut fra et oppdrag fra sin Herre. Det kan være å fremme rettferd, hindre urettferdighet og tale på vegne av dem som ikke har en stemme som blir hørt i samfunnet. (ibid.:33). Diakonen blir da en brobygger. En som kan hjelpe til for å rette opp i ødelagte relasjoner gjennom aksept og forståelse (Det lutherske verdensforbund 2010:47).

I heftet «Diakoni i kontekst» beskrives en modell som gir eksempel på hvordan en kan arbeide når en skal løse ulike problemstillinger. Modellen har fokus på medbestemmelse og myndiggjøring. Modellen: «Se-Bedømme-Handle» utfordrer en til å ha øynene åpne for det som skjer, for så å foreta en bedømming av situasjonen. Ut fra dette må en sette opp ulike handlingsalternativer. Det er viktig med en kritisk vurdering om hvem som «tjener» på hva. Valgalternativer bør ta hensyn til de diakonale utfordringene fra de marginaliserte sin side. (Det lutherske verdensforbund 2010:59). Å være kritisk til egen diakonal aktivitet er viktig for å ikke overse eller glemme de utsatte eller de med spesielle behov.

3.2 Utviklingspsykologi – barnets utvikling

Jeg synes det er viktig med en forståelse for hvordan gode og stimulerende oppvekstvilkår spiller inn på hvordan barnet møter sin omverden og hvordan en møter barnet eller den unge i trosopplæringen. Det er viktig når en arbeider med barn å forstå deres behov og forstå mulighetene for å påvirke barns utvikling på en god måte. Da må en vite hva de har behov for og hvordan disse behovene kan bli dekket. Vet en noe om hvordan de lærer av sine

opplevelser og erfaringer, vil dette være positivt for samhandlingen med dem. Ved å ha kunnskap om barns behov og barns måte å lære på, kan en legge til rette for gode læringsforhold i møte med dem (Bunkholt 1998:19).

3.2.1 Utviklingsteorier

Abraham Maslow laget en modell som viser menneskenes grunnleggende behov og hvordan disse styrer motivasjonen. I bunnen finner en de grunnleggende fysiologiske behovene som må tilfredsstilles for at en i det hele tatt skal kunne vokse og utvikle seg. Når behovene i det nederste nivået er oppfylt vil individet kunne gå videre til neste nivå, mente Maslow. Etter at de fysiologiske behovene er dekket er behov som trygghet, tilhørighet og kjærlighet de neste behovene som må tilfredsstilles. Når disse behovene så blir tilfredsstillt går en opp til neste nivå i behovshierarkiet. Kritikerne mener at man kan gå fra et nivå til et høyere nivå uten at behovene under er dekket. Personer som har levd på sultegrensen har allikevel klart å skrive en bok (Renolen 2008:46-47). Jeg har allikevel tatt med Maslows modell da det å få de grunnleggende behovene som trygghet og tillitt dekket vil spille inn på barnets evne til å bygge gode relasjoner i deres møte med trosopplæringen.

Psykologen Carl Rogers hevder i sin teori om selvet at alle mennesker har et behov for å bli akseptert. Det å bli likt og respektert av andre er viktig for individet. Rogers mente at psykologiske problemer kunne ha årsak i hvordan menneskene hadde opplevd sin barndom. Var den preget av en ubetinget aksept og kjærlighet ville det styrke barnets syn på seg selv. I motsatt fall ville barnet måtte leve opp til visse standarder for å bli godtatt – betinget kjærlighet (Renolen 2008:118-119).

Det er opp igjennom tidene mange teorier som har forsøkt å beskrive menneskets utvikling. Selv om flere av de som lagde disse teoriene var født mellom 1856 og 1904, blir deres teorier fortsatt omtalt. De er med tiden bearbeidet og revidert, men brukes fortsatt som grunnlag og utgangspunkt for nyere tenkning rundt dette (Tetzchner 2012:43).

På grunn av oppgavens begrensning nevner jeg kort litt om Erik H. Erikson, Jean Piaget og Urie Bronfenbrenner som har ulike fokus på barns utvikling. De mange teoriene om barns utvikling har noen felles synspunkter, men er uenige i andre. Det er ikke alltid godt å si om en teori er riktig eller uriktig. Dersom et synspunkt er korrekt kan det utelate at et annet er det, men det finnes ikke alltid det ene riktige svaret (Tetzchner 2012:59). De ulike utviklingsteoriene tar opp ulike ting i den menneskelige utviklingen. De forklarer utviklingen

på forskjellige måter, legger vekt på forskjellige faktorer og hvilke metoder de baserer seg på (ibid.:43). Noen har fokuset på barnets samspill med foreldre mens andre har for eksempel mer fokus på sosiale eller kulturelle faktorer. Ingen av modellene eller teoriene kan sies å gi et helhetlig bilde. De har alle en bit av sannhet i seg, men ikke hele sannheten (Bunke 1998:19).

I menneskets utvikling i fosterstadiet skjer mye på kort tid. Etter 26 uker er hørsel, syn, lukt, smak og berøring alle i bruk. Forståelsen av et nyfødt barns egenskaper har endret seg mye de siste 100 årene. Tidligere mente en at det nyfødte barn kun var som en «tom tavle».

Samfunnet så på dem som usosiale og at det var refleksene som styrte dem. Nå i dag, 100 år senere er forskerne enige om at det nyfødte barnet er klar for læring og søker sosialt fellesskap med omverdenen (Renolen 2008:61-62).

Barnet tar i bruk alle sine sanser for å bli kjent med sin nye verden. Berøringssansen er sterk i begynnelsen. Gjennom hørselssansen kjenner det igjen sin mors stemme selv om den lyder annerledes etter fødselen i forhold til når barnet var i magen. Barnet kan også gjennom luktesansen skille mellom moren og andre mennesker (Renolen 2008:63).

Det er interessant å vite at de nyfødte er født med ulike temperamentstrekk. De kan være rolige/aktive, fast rytme/ingen fast rytme i forhold til søvn og sult. De kan være lette å distrahere og reagerer fort på f. eks lyder. Ut i fra temperamentstrekkene kan barna oppleves som lette å tilfredsstille, mens andre krever veldig mye. Disse trekkene har ikke noe med personligheten å gjøre. Det er gjennom samspill mellom barn og omgivelser at personligheten utvikles (Renolen 2008:65).

Psykologen Erik H. Erikson studerte barns psykososiale utvikling. Han bygget sin teori på Sigmund Freuds utviklingspsykologi, men skilte seg fra Freuds teori. Erikson delte også utviklingen inn i ulike faser slik Freud gjorde, men han gav fasene ulikt innhold og andre konsekvenser (Tetzchner 2012:513). Gjennom de ulike fasene ville personligheten utvikles gjennom individets erfaringer. Erikson mente at det var følelsesmessige sosiale konflikter som formet personligheten. Fra Freuds teori der driftene var i fokus, hadde Erikson mer fokus på individets sosiale relasjoner og dets innvirkning på utviklingen. Fasene bygger på hverandre og vil også påvirke hvordan neste fase gjennomleves. Han delte denne utviklingen i åtte faser. Starten av hver fase er kritiske faser. Kommer barnet seg godt igjennom dem oppnår de en positiv holdning. Det er her viktig at barnets behov dekkes på en god måte (ibid.: 514).

De åtte fasene går fra fødsel til død. I den første fasen som kalles den orale fasen (0-1 ½ år) dannes det en grunnleggende tillit til omgivelsene og seg selv dersom den domineres av gode og stabile omsorgspersoner. I motsatt fall kan barnet i denne fasen utvikle en grunnleggende mistillit dersom erfaringene er negative. Tilliten som barnet har med seg vil påvirke det senere i livet når sosiale relasjoner skal bygges opp. Dette vil også påvirke senere læresituasjoner (Renolen 2008:87). I de ulike fasene i livet dannes nye positive eller negative grunnholdninger som for eksempel autonomi, initiativ og arbeidsevne (Tetzchner 2012:514). Erikson har fått kritikk for sin teori fordi han ikke har tatt hensyn til det utvidede sosiale miljø barn i dag vokser opp i. I barnas nærhet kan flere være gode omsorgspersoner for barnet og dets utvikling (Renolen 2008:91).

En annen som har studert barns utvikling er Jean Piaget (1896-1980). Han så på barnets kognitive utvikling. Han delte sin utviklingsmodell inn i fire perioder gjennom de 15 første leveårene. Han var særlig opptatt av hvordan barns kunnskap læres. Han mente at det nyfødte barn er født med det han kalte kognitive skjema. Dette er skjema som holder sammen erfaringer og viten på et gitt tidspunkt i livet. Gjennom sansene oppdager barna stadig nye ting og nye skjema dannes og holdes sammen med tidligere skjema. Ut i fra skjemaene læres stadig nye ting. Dermed tilpasser barna seg til miljøet rundt seg. Piaget brukte ordene assimilasjon (omverdenen blir tilpasset seg selv) og akkomodasjon (tilpassing til omverdenen). Dersom barnet vet hva en terning er kan det oppfatte alle liknende figurer som en terning (assimilasjon) mens når barnet skjønner at det ikke er en terning, men en boks så foregår det en akkomodasjon. På denne måten lærer barnet stadig nye ting. Når en tilegner seg teoretisk kunnskap kan det enkelt sagt være en assimilasjon, mens erfaringer i praksis er akkomodasjon. Gjennom erfaringer vil en kunne forstå teoretisk kunnskap (ibid.:92-96).

Både Erikson og Piaget sine utviklingsmodeller er kritisert for ikke å ta hensyn til det kulturelle og sosiale miljøet barnet vokser opp i. En som tok høyde for dette i sin utviklingsmodell var Urie Bronfenbrenner. Han var opptatt av hvordan de ulike miljøene barna var medlem av kunne påvirke hverandre. Skjedde det noe i et miljø kunne det få ringvirkninger inn i et annet (ibid.:103). I hans utviklingsøkologiske modell delte han det sosiale miljøet rundt barnet i fire ulike nivåer. I mikronivået er barnet i samhandling med sin familie eller skole og venner og påvirkes og lærer gjennom disse relasjonene. På neste nivå – mesonivået kan det være at barnet påvirkes av hvordan samhandlingen mellom barnehage og foreldre fungerer. På eksonivået kan barnet påvirkes av hvordan foreldrene har det i sitt arbeidsmiljø. Foresattes trygghet/utrygghet her kan overføres til barnet. I det fjerde nivået –

makronivået er det tradisjonene og verdiene i samfunnet som kan påvirke barnets utvikling (Bunkholdt 1998: 82-83).

3.2.2 Tilknytning og mestring

De ulike utviklingsteoriene sier noe om hva som påvirker menneskenes utvikling. Både de nære båndene til familie og til relasjoner utenfor er medvirkende i barnets utvikling. Dersom utviklingen er preget av overveiende positive erfaringer eller negative erfaringer vil dette påvirke barnet senere i livet.

Gjennom utvikling av barnets emosjoner styres samspillet mellom barnet og omgivelsene. Barnegråt medfører som regel at barnet oppnår kontakt med sine omsorgspersoner. Det å binde seg til andre er medvirkende til utviklingen av emosjoner og den sosiale utvikling. Dette vil være viktig for hvordan barnet vil knytte seg til andre. Med utgangspunkt i en grunnleggende tillit til folk rundt en, vil barnet ha et grunnlag for å skape relasjoner med stadig nye mennesker. Det møter gjennom hele livet nye ansikter å forholde seg til. Først skapes relasjonene i familien så utvides det sosiale miljøet etter hvert med venner, andre barn, barnehageansatte og ansatte i skoleverket og så videre. Barnet knytter til seg andre, men mange av båndene som etableres vil av ulike grunner brytes. Alle mennesker opplever både tilknytning og adskillelse som en del av livet. Barnet vil ha fokus på å holde på kontakten med sine omsorgspersoner. Barnets øyekontakt, gråt og pludring er med og opprettholder denne kontakten. Her er det viktig at omsorgspersonene er lydhøre for disse signalene (Renolen 2008: 68-69).

Psykiateren John Bowlby (1907-1990) utviklet en teori om at utvikling av tilknytning foregår i tre faser. Den første fasen er fra 0-2 måneders alder. Barnet søker nærhet mot en omsorgsperson. Fra 2-7 måneder starter en begynnende tilknytning mot den som har hovedansvaret for barnets omsorgsbehov. Fra 7-måneders alder knyttes barnet mot sin omsorgsperson og kan bli redd for fremmede (Renolen 2008:69-70). Utviklingen av tilknytning regnes som ferdig når barnet er 1 til 2 år. Det tilknytningsmønsteret som har dannet seg vil barnet bruke gjennom resten av livet mente Bowlby (ibid.:70). I nyere forskning hevdes det at det er vanskelig å si at barndommens tilknytningsmønster er avgjørende for hvordan dette blir i voksen alder, da erfaringer gjennom livet kan medvirke til at nye mønstre oppstår (ibid.: 74). Bowlby sin hypotese var at: «[...] alle barn knytter seg til sine omsorgsgivere, uansett hvordan de blir behandlet» (Killén og Olofsson 2003:79). Dette

er en overlevelsesstrategi som gjøres på forskjellige måter avhengig av samspillet mellom barn og omsorgsgiveren (ibid.: 79).

Ut i fra denne teorien kan barnet i sitt første leveår knytte seg til sine nære (ofte mor) på fire ulike måter. Det kan være det en kaller en trygg, utrygg, ambivalent eller en desorganisert tilknytning. Barn som har utviklet en trygg tilknytning bruker moren som en sikker base. Fra denne basen kan barnet utforske omverdenen, for så å returnere til den trygge basen dersom «farer» skulle true. Disse barn blir lei seg når mor forlater rommet og viser glede når moren igjen er på plass. Denne form for tilknytning er et resultat av at barnet har opplevd positiv respons fra moren/faren når barnet har søkt etter omsorg (Killén 2009:120). To av de andre formene for tilknytning er resultater av følelsesmessig utilgjengelighet og avvisning eller uforutsigbar respons og tilbaketrekning fra morens side. Den fjerde formen for tilknytning som blir kalt desorganisert tilknytning er preget av at den barnet søker trygghet og nærhet fra er samtidig den barnet er redd for (ibid.:122).

Den tilknytningen som dannes i de første leveårene vil være et utgangspunkt for tilknytning til stadig nye personer i barnets omgivelser. Dersom det har dannet seg en trygg tilknytning vil dette ha dannet et mønster for hvordan barnet møter de nye situasjonene. Barnet forventer samme gode tilknytninger fra andre som dets tidligere erfaringer har gitt. Barnet vil forvente oppmuntring og støtte fra nye individer barnet knytter seg til. Det er ikke sikkert at et slikt mønster vil gjelde for resten av livet. Det kan være at denne form for god tilknytning kan ødelegges gjennom ulike belastninger senere i livet. På samme måte kan de barna som har hatt en utrygg tilknytning i starten av livet få endringer i miljøet som danner nye forventninger i deres samspill med omverdenen (Smith 2002: 140). Utviklingsmessig kan en si at en trygg tilknytningserfaring tidlig i livet øker sjansen for en videre positiv utvikling (ibid.:142).

Den sikre basen som utvikles ved en trygg tilknytning vil endre innhold når barn vokser. I den første tiden er den fysiske nærheten til omsorgsgiveren viktig. Barnet vil hele tiden opp mot førskolealderen også utvikle seg både sosialt, kognitivt og emosjonelt. Den fysiske tryggheten barnet har i de første leveårene utvikler seg til å være et behov for psykisk intimitet og trygghet (Killén og Olofsson 2003:87). Barna vil på denne tiden også kommunisere verbalt med sine tilknytningspersoner og dette gir de mer forutsigbarhet i hva som skal skje. Barna vil da også få en mestringsfølelse (ibid.:87).

For å mestre utfordringer i livet tar menneskene i bruk ulike strategier. I Renolen (2008) blir mestring definert som: «kognitive og atferdsmessige tiltak for å klare indre eller ytre krav som overstiger personens ressurser» (Renolen 2008:149). Hvordan en tenker og handler når utfordringer møter en, vil påvirke resultatet av hvordan situasjon blir håndtert. Mestringsstiler som robusthet, humor og optimisme kan fremme en god mestring. Det å ha fokus på hvordan en skal løse en utfordring er å ha en problemfokuset mestringsstrategi. Det kan være at personen må søke etter ulike ressurser som kan hjelpe til med å løse situasjonen. Noen ganger kan det også være at ambisjoner må senkes og ny kunnskap må tilegnes for at en skal kunne mestre det som har oppstått (ibid.:150).

Det å ha et håp har betydning for hvordan en mestrer ulike situasjoner. Et universelt håp knyttes til en generell tro på at det skal gå godt fremover. Personen ser positivt på livet til tross for utfordringene han/hun står over for. Et spesifisert håp er forbundet med konkrete ting. Når det er fare for at det ikke hjelper, vil det universelle håpet være med å holde motet oppe. Det å ha en tro i forhold til religion eller livssyn vil være av betydning for håpet (ibid.:153-154). Selv om Renolen har sitt fokus på hvordan mestringsstiler og mestringsstrategier virker inn på mestring av sykdom vil disse være overførbare i den generelle mestring hvert menneske gjør i sitt liv.

3.2.3 Omsorgssvikt

Barn kan gjennom sin utvikling og oppvekst få erfaring med overgrep og omsorgssvikt. Det er derfor viktig å være seg dette bevisst.

For å kunne hjelpe barn og unge er det viktig at en ser dem. Killén og Olofsson stiller spørsmålet om de profesjonelle som treffer barn og foresatte faktisk ser barna godt nok. Kan det være vanskelig å ta «det vonde» innover seg slik at en lukker øynene for det? At de profesjonelle ser, men ikke ser godt nok er det flere eksempler på (Killén og Olofsson :12).

Sårbarhet og avhengighet hører sammen. Gjennom sårbarhet og avhengighet knyttes det bånd mellom menneskene. Her skal grunnleggende behov imøtekommes slik at de gir trygghet, varme og føde til det lille hjelpeløse barnet. Barnet er helt avhengig av hvordan foresatte gir denne omsorgen (Henriksen og Vetlesen 2006:76).

Møtes ikke barnas behov for ernæring, stell og nødvendig påkledning vil dette være alvorlig for barnets fysiske og psykiske helse. Ved slik mangel på oppfylning av grunnleggende behov

vil barnet være utsatt for alvorlig omsorgssvikt. Killén (2009) skriver følgende om hva omsorgssvikt er:

Med omsorgssvikt forstår vi at foreldre, eller de som har omsorgen for barnet, utsetter det for psykiske og/eller fysiske overgrep eller forsømmer det så alvorlig at barnets fysiske og/eller psykiske helse og utvikling er i fare (Killén 2009:14).

Med omsorgssvikt menes det alle former for sviktende omsorg. Det kan både være av fysisk og psykisk art. Det deles inn i fire former. Det kan være barn som lever under vanskjøtsel, fysiske, psykiske eller seksuelle overgrep (Killén 2009:33) Her vil en også kunne dele inn i aktiv og passiv mishandling. Det å slå sitt barn er en aktiv, fysisk mishandling, mens det å sende de ut i vinterkulden med for lite klær vil være en passiv fysisk mishandling. Det å true sitt barn med ulike konsekvenser av utført eller ikke utført handling er en aktiv psykisk mishandling. Passiv psykisk mishandling kan for eksempel være manglende behovsdekning av barnas grunnleggende behov for kjærlighet og akseptasjon (Bunkholt 1998:130). Med vanskjøtsel menes det at barnet ikke får dekket sine grunnleggende fysiske, sosiale, kognitive eller emosjonelle behov (Killén 2009:34).

Barnevernloven av 1993 skal sørge for at en tidlig kan gripe inn dersom det mistenkes at barn utsettes for omsorgssvikt. Den skal sikre at barn og unge lever opp i gode oppvekstmiljø og sørge for at barn og unge som lever under skadelige forhold får hjelp (Barnevernloven § 1-1).

Dersom barn utsettes for alvorlig omsorgssvikt som mishandling og seksuelle overgrep har en meldeplikt til barnevernet. Det vil derfor være viktig at de som arbeider med barn og unge kjenner til signaler som kan tyde på at barn lever under slike forhold (Bunkholt 1997:134).

Det kan være at slik kunnskap er mangelfull og kan medføre til at en ikke ser barn godt nok. Det kan også være at rammene rundt en er for begrenset til at en ser de som har det vondt, eller at en mangler mot til å gå inn i de aktuelle sakene (Killén 2009:13).

3.2.4 Barndom i dagens samfunn

Hvem er barna som kommer til trosopplæringen i dag? Det vil det være nyttig å vite noe om når en inviterer til kirken. Hva er typiske trekk i barndommen? Ivar Frønes (2011) viser i sin bok «Moderne barndom» at begrepet barn og barndom er vanskelig å definere med få ord. Det er et begrep i stadig forandring og vil bli definert ulikt alt etter hvilke øyne en ser det med og hvilken tidsperiode en snakker om (Frønes 2011:11). Samfunnsutviklingen har opp gjennom årene også hatt innvirkning på barns barndom. Det er ikke lengre slik i det norske samfunn at

familien består av mor, far og barn. I dag er det mange varierte familiestrukturer. Barn kan vokse opp med mor, far og søsken, eller bare med mor, eller bare med far eller sammen med to av samme kjønn. Kombinasjonene er mange. Det har skjedd mye de siste ti årene når det gjelder familiestruktur. Tidligere snakket man om asymmetriske familieroller. Da var mor den som var hjemme og tok seg av barn mens fedrene forsørget sin familie. I dag er rollene mer symmetriske der de ulike rollene fordeles mer jevnt (ibid.:74-75).

I følge Frønes (2011) er barn i dagens familier mer i sentrum enn tidligere. Litt tilbake i tid organiserte barna for det meste sin lek uavhengig av de voksne. I dag er voksne mer involvert delvis på grunn av transportbehov til ulike arenaer som fotballtrening, håndball, speider og de mange tilbudene som finnes i dag. Helt fra spedbarnsalder fraktes barn til og fra de ulike arenaene. Foresatte dras dermed mer inn i barns fritid enn tidligere. Foreldrene oppmuntres i dag mer enn tidligere til å engasjere seg i barnas oppvekst. Psykologisk utviklingsteori fremhever verdien av at foresatte involverer seg i barna og gir det sin oppmerksomhet. Dette vil gi et godt grunnlag for barnets videre utvikling. Foreldre prøver å være mer til stede for barna i lek og fritid og er opptatt av hvordan barna deres har det i barnehage og på skole. De ønsker at barna skal lykkes i kunnskapssamfunnets mål om at barna skal tilegne seg læring og utvikle seg (Frønes:76-77). Selv om mange foreldre har sine barn i sentrum i sitt liv, betyr ikke det at alle barn opplever sin hverdag slik. Noen barn får ikke dekket sine behov på en god måte.

Barn i dag er mer avhengig av sine foreldres ressurser og økonomi. Skal de kunne delta på ulike aktiviteter må de ofte kjøres dit. Medlemskontingenter skal betales og utstyr til de ulike aktivitetene koster penger. Når tilbudet av aktiviteter øker, øker også presset på familiens økonomi og ressurser. Undersøkelser viser at barn av familier med høy kulturell kapital bruker samfunnets ulike tilbud mer enn de med lavere kulturell kapital (ibid.:79).

Skole og utdanning har også endret seg stort og virker inn på barn og unges barndom. I dag gjennomfører over 90% av gutter og jenter videregående opplæring. Dermed må den videregående skole være en skole der alle kan delta. Skolen skal hjelpe og tilrettelegge for dem som har behov for det og samtidig hjelpe de gode til å bli enda flinkere (ibid.:89-90)

I en Nova rapport fra 2014 om det å være ung i dag, kan en se at tiden ungdom (8. klasse – 3. videregående) bruker foran Tv og data minker. Samtidig øker bruken av mobiltelefon og nettbrett. Over halvparten av de spurte bruker mer enn 3 timer daglig foran en skjerm. Det

viser seg at gutter bruker mest tid på spill, mens jentene bruker mest tid på sosiale medier (Novarapport 2014:2-3).

De fleste barn i Norge i dag vokser opp i et velstandssamfunn der familien klarer seg godt. Levekårene i en småbarnsfamilie har vokst hele tiden. Barnefamiliene har gjennom 1990-årene fått bedre økonomiske forhold gjennom kvinnelig yrkesaktivitet, den generelle lønnsveksten og gjennom tilskuddsordninger fra samfunnet. Mange har foruten egen bolig kanskje også en båt, bil eller hytte. Samtidig har foreldregenerasjonen bygget opp en formue som vil komme barna til gode senere i livet blant annet gjennom arv (Frønes 2011:152). Selv om mange i Norge i dag har et godt økonomisk fundament er det noen grupper i samfunnet der barna kan betegnes som «relativt inntekstfattige». De fleste av disse var barn i innvandrersfamilier (Frønes 2011:152). Mange har ved etablering av familie lagt opp til å ha to inntekter. Disse har da både gjeld og jobber samtidig mye. Dersom familien splittes opp vil de økonomiske rammene for de enslige forsørgende være merkbare også for barna.

Nova rapporten fra 2014 gir et bilde av at ungdomsskoleelevene opplever stort sett å ha det bra. De bruker mye av sin fritid hjemme der det er god tilgang på digitale medier. De fleste trives på skolen og har nære venner. Men rapporten viser også at mange ungdommer er bekymret og stresset. Ungdommene er i overveiende grad fornøyd med sin helse, men har allikevel plager som hodeverk, magesmerter og muskelsmerter. Andre sliter med dårlig selvbilde og stressplager (Novarapport 2014 :3). Rapporten viser en bekymringsverdig side der det kommer frem at en tredje del av jentene i alderen 15-16 år ikke er fornøyd med seg selv (ibid.:3).

For mange barn som bor i Norge kan språket være en stor utfordring. Barn med utenlandsk opprinnelse (mor og far ikke etnisk norske) kan lettere falle gjennom utdanningssystemet. Hvis da både økonomien er lav og språket er en utfordring kan barn fra slike familier lett komme i en dobbel risikosituasjon. Det vil være viktig at de integreres i sitt nye samfunn både kulturelt og språklig. Mulighetene for å lykkes med utdanning og arbeid vil da øke og reduserer sjansene for senere sosiale problemer (Frønes 2011:157).

Tidligere da leken på løkka dominerte var det vanskeligere for funksjonshemmede å delta. I dag med mer tilrettelagte forhold vil det i den organiserte aktiviteten være mer åpent for et barn med en funksjonshemming. Ved slik deltagelse øker ikke bare de funksjonshemmedes aktivitetsnivå, men også deres mulighet til sosial kontakt (ibid.: 161-162).

3.3 Inkludering og tilrettelegging

Den norske kirke skal være en åpen folkekirke for, av og med alle. Ingen skal holdes utenfor på grunn av funksjonshemming eller nedsatt funksjonsevne. Alle skal kunne delta. Kirken skal her være i front med å vise at den er for alle, ellers er den ikke tro mot sitt oppdrag. Kirkens fellesskap skal preges av et mangfold der alle har sin rettmessige plass. Og er der ikke plass til de med nedsatt funksjonsevne er kirken selv blitt funksjonshemmet (Dahl 2015:36-38).

3.3.1 Diskriminering og tilgjengelighetsloven

I 2009 kom den nye loven: «Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne». Loven skulle være med å sørge for at alle uavhengig av funksjonsevne får muligheter og rettigheter til å delta i samfunnets ulike arenaer. Dette gjelder også innenfor tros- og livssynssamfunn (Kirkerådet, Norges kristne råd og Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn u.å.:4). Dette innebærer at alle tilbud/aktiviteter som arrangeres, må gi mulighet for deltagelse for alle. Derfor må man være bevisst på om det man tilbyr av aktiviteter faktisk er åpent for alle uavhengig av funksjonsnivå. Loven ble 1. januar 2014 endret. Loven kalles med kortnavn: Diskriminering og tilgjengelighetsloven.

Formålet med loven er å:

[...] fremme likestilling og likeverd, sikre like muligheter og rettigheter til samfunnsdeltakelse for alle uavhengig av funksjonsevne og hindre diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne. Loven skal bidra til nedbygging av samfunnsskapt funksjonshemmede barrierer og hindre at nye skapes (ibid:4).

I lovens paragraf nr. 2 omtales forbudet mot diskriminering. Dette omfatter både direkte og indirekte diskriminering. Ved direkte diskriminering forstås situasjoner der en på grunn av sin nedsatte funksjonsevne blir behandlet dårligere enn andre i en liknende situasjon. Med indirekte diskriminering forstås situasjoner der regler, praksiser, bestemmelser og handlinger medfører at den med nedsatt funksjonsevne kommer dårligere ut av det enn andre (ibid.:4). Et eksempel på dette kan være når rullestolbrukeren ikke får være med på et arrangement fordi den universelle utforming ikke er tilpasset denne personen.

Loven er tydelig på at ingen skal settes utenfor et fellesskap de ønsker å delta i bare fordi de har nedsatt funksjonsevne. Når tiltak og planer legges, må en ha med i tankene at dette skal alle kunne være med på.

Å legge til rette for at alle kan bli med på tiltaket er avhengig av at disse tilpasningene er tenkt igjennom på forhånd. Her må en tenke på den universelle utforming og de individuelle tilpasninger som må gjøres. Med god universell utforming blir ikke trappene eller den muntlige tale noe hindring for rullestolbrukeren eller den hørselshemmede. Viktigheten av å ha tenkt gjennom slike forhold før et arrangement er nå også tydeliggjort gjennom diskriminering og tilgjengelighetsloven. Loven er klar på at ingen skal bli diskriminert på grunn av sin funksjonsevne (Kirkerådet 2010a:28-29).

I loven legges det også vekt på å fremme likeverdet. Med utgangspunkt i at alle er unike mennesker med samme rettigheter er det ikke bare deltagelse for alle loven vil fremme, men også respekt for hverandres ulikhet.

3.3.2 Universell og individuell tilrettelegging

Det må skilles mellom universell tilrettelegging og individuell tilrettelegging. Den universelle tilrettelegging legger vekt på at alle skal kunne delta i samfunnet. Bygninger og anlegg skal ha løsninger som gjør at ingen holdes utenfor. Skolene skal foruten universelt utformet miljø også ha tilrettelagte kommunikasjonsteknologiske løsninger.

Med individuell tilrettelegging menes det tiltak som er avhengig av den enkeltes behov. Alle former for universell utforming løser ikke alles ulike behov i forbindelse med en funksjonshemming eller nedsatte funksjonsevne. Når en skal tilrettelegge for enkelt individet er det den enkelte som legger frem sine behov og utfordringer. Sammen med en «fagperson» må ulike løsninger skisseres og se hva som er mulig å få til slik at en når det mål en har satt seg (Ness 2011:23-24).

3.3.3 Inkludering

Det norske skolesystem skal gi alle barn og unge god opplæring. I skolen i dag snakkes det nå om den inkluderende skole. Haug (2014) skriver at inkludering handler om forholdet mellom den enkelte person og fellesskapet. Han har i sitt hefte hatt fokus på den inkluderende skole. Når en snakker om den inkluderende skole er det en forutsetning at en tenker at den er for alle. Det har nok i skolen vært tradisjon for at «alle» er de barn som ikke skiller seg for mye fra den normale standarden (Haug 2014:6).

Haug har prøvd å dele opp ordet inkludering på to ulike nivåer. Det ene er i forhold til organiseringen på ulike administrative nivå. Det er for eksempel det statlige nivå, kommunalt nivå og skolen selv. Her kan det i disse nivåene ligge ulike føringer i forhold til hvordan inkludering i skolen skal gjennomføres. På et annet plan måler han inkludering ut i fra fire kategorier som deltagerne i et fellesskap opplever. Det er blant annet om eleven er sammen med de andre i klassens fellesskap og ikke tas ut fra klassesituasjonen. Det handler om hvordan vedkommende deltar i dette fellesskapet. Her er det optimale at alle er givere og mottakere i fellesskapet. Den tredje kategorien er elevens medvirkning i klassemiljøet. Får alle si sin mening og være med å påvirke avgjørelser til fellesskapets beste eller blir noen holdt utenfor der avgjørelsene blir tatt? Det siste mål på hvordan inkludering kan måles er hvilket utbytte eleven har hatt i fellesskapet. Har eleven vokst på å ha vært deltager i fellesskapet, er det et tegn på en god inkludering (Haug 2014:12-13). Haug henviser også til en dansk studie som har sett på effektene av inkludering. En definisjon på bakgrunn av den danske studie beskriver inkludering som: «Aktiv deltagelse med optimalt utbytte af alle elever i læringsfellesskabet» (Haug 2014:13). Av dette kan en forstå at hvis en ønsker å inkludere noen i et fellesskap er det viktig at en møtes, får erfaring med å være mottaker og giver, være med å ta avgjørelser og ha utbytte av fellesskapet gjennom økt kunnskap. Virker fellesskapet slik, vil det også kunne gi opplevelse av mestring og økt selvfølelse. Ved å ikke bare være en passiv mottaker, men ved å være en aktiv deltager, kan en oppnå dette.

Torgauten skriver om tre viktige bærebjelker i trosopplæringen som må være til stede for at trosopplæringen skal oppleves som inkluderende. Det er:

- Alle mennesker er skapt i Guds bilde
- Alle mennesker er skapt unike
- De fleste trenger oppmuntring

Med menneskene sine ulike evner og ferdigheter deltar de i fellesskapet til dets beste. En bruker sin utrustning til glede for hverandre og Gud. Dersom en oppmuntrer hverandre til å bruke de gavene en har fått eller får hjelp til å bruke de, vil det være en bærebjelke i trosopplæringen (Torgauten u.å.:3). Han mener videre at begrepet «for alle» skal ligge i ryggmargen for alle dem som arbeider i trosopplæringen. Det skal ikke være spørsmål om en skal tilrettelegge for alle, men hvordan en kan tilrettelegge på best mulig måte. Dette er noen en må gjøre og det kan ikke velges bort (ibid.:4).

Når noe er for alle er ingen satt utenfor. Alle er regnet med og stiller alle som givere og mottakere i hverandres fellesskap. Det å være både mottaker og giver er med å lage et miljø der alle får glede av hverandres ressurser. Alle vil oppleve seg som verdifulle og vil kunne få en tilhørighet i et fellesskap som oppleves som inkluderende. I boken «Bli kjent i kirken» skriver forfatterne at: «Et godt fellesskap bygges når alle får en likeverdige plass og får bidra med hele seg» (Dahle, Thorsen og Økland 2014:6).

4 Metode

I denne oppgaven har jeg ut i fra min problemstilling valgt å bruke en kvalitativ forskningsmetode. Utgangspunktet for den kvalitative metode er å gå i dybden av et tema. Det vil si at tematikken som kommer frem er begrenset til et lite område. Da min oppgave kun har fokus på planlegging og tilrettelegging i forhold til funksjonsevne og det å se hver enkelt vil dette være ett begrenset temaområde. Jeg ønsker at informantene skal gi en beskrivelse av sin praksis i forbindelse med planlegging og gjennomføring av trosopplæringstiltak. Gjennom informantenes beskrivelser av sine erfaringer håper jeg å få informasjon som kan være med å svare på min problemstilling.

Ved kvalitativ metode blir antall informanter ikke så stort, men en får mulighet til å gå i dybden med hver enkelt informant. Jeg har valgt den kvalitative metode fremfor den kvantitative metode fordi jeg ønsker å få innsikt i informantenes opplevelse og erfaringer rundt oppgavens problemstilling. Jeg er ikke ute etter tall eller mengde, men på jakt etter forståelse av hvordan en best kan være en god tilrettelegger med fokus på inkludering av alle. Som Repstad skriver er valg av metode avhengig av hva du vil studere (Repstad 2007:15).

Den kvalitative metoden er også mer fleksibel enn den kvantitative metode. Gjennom forskningsprosessen har en større mulighet til å gjøre endringer underveis. Dersom informantene ikke får helt nøyaktig like spørsmål så kan allikevel dataene brukes i analysen. For uansett kan like spørsmål bli oppfattet ulikt av de ulike informantene. Med denne fleksibiliteten kan en derfor fint komme med tilleggsspørsmål til noen informanter. Dette kan være spørsmål som har formet seg og blitt aktuelle for oppgaven gjennom svar fra tidligere informanter. Det gir også mulighet til å ta med spontane spørsmål som dannes i løpet av et intervju (Repstad 2007:18-19). I mitt prosjekt fulgte jeg i utgangspunktet en intervjuguide, men den ble supplert med spørsmål som dukket opp på bakgrunn av intervjuets gang og andre spørsmål for å kvalitetssikre at jeg hadde forstått det som informanten ville formidle.

For å finne informanter til oppgaven valgte jeg å bruke en strategisk utvelgelse. Når en velger strategisk må en finne informanter som arbeider innen det fagfeltet en skal undersøke. Det vil gjøre at en sikrer seg at informantene vet noe om det emnet som de skal svare på (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010:106).

Før jeg ringte til de ulike fellesrådene/menighetene hadde jeg studert hjemmesidene til alle menighetene i bispedømmet. Der var jeg på jakt etter menigheter som tydelig markedsførte sitt trosopplæringsarbeid. Etter et første inntrykk valgte jeg ut menigheter der trosopplæringen

kom tydelig frem og samtidig gjorde jeg en geografisk fordeling blant de aktuelle menighetene i bispedømmet. Deretter startet jeg en ringerunde. Der la jeg frem en forespørsel om hvem som kunne være aktuelle som informanter til en slik oppgave. Deretter opprettet jeg kontakt med den personen de mente var mest aktuell. De fleste jeg ringte til var positive til å delta. Det endte opp med at jeg fikk informanter fra ti ulike menigheter, fra både by og distrikt. Disse hadde også en god geografisk spredning. I to av de ti menighetene var det to ansatte som deltok på intervjuet. Disse to hadde ulike fagbakgrunn.

Et forhold en må være bevisst på er at gjennom den kvalitative metode kommer informant og forskeren nær hverandre (Repstad 2007:17). Denne nærhet kan være med å påvirke svarene som kommer ut av en samtale eller intervju.

Selv om jeg i oppgaven bruker kvalitative metoder, er det i datagrunnlaget også vanskelig å unngå å gjøre noen kvantitative oppsummeringer selv om det ikke er det jeg er ute etter. Når flere informanter svarer likt på de ulike spørsmålene vil det lett føre til kvantitative utsagn som: «Over halvparten av informantene svarte ...». Dette er vanskelig å unngå. En har lett for å kvantifisere, men i analysen i kvalitativ metode er det ikke tallene som har fokus. Her er det meningene og erfaringene som kommer til uttrykk som skal frem (Repstad 2007:16).

Jeg vil i masteroppgaven bruke ulike former for kvalitative metoder. Jeg vil ha hovedfokus på intervju. I tillegg vil jeg også bruke egen observasjon og dokumentanalyse. Jeg har også en gjennomgang av aktuell litteratur som kan bygge opp om teori og drøftingsdelene i oppgaven.

4.1 Intervju

Som hoved-metode har jeg valgt å gjøre 10 intervjuer. Det er vanlig i denne typen arbeid å ende opp på 10-15 intervjuer (Johannesen, Tuft og Christoffersen 2010:104). Dersom en gjennom arbeidet med intervjuene ikke får flere nye momenter inn så vil det også kunne avgrense hvor mange intervjuer som er hensiktsmessige (ibid.:104). På grunn av den tid jeg hadde til rådighet for datainnsamlingen endte jeg opp med 10 intervjuer.

Jeg hadde før intervjuene laget en intervjuguide med aktuelle spørsmål (vedlegg nr. I). Da spørsmålene i intervjuguiden ble vurdert til å være enkle å svare på, ble intervjuguiden ikke sendt ut på forhånd.

Gjennom å intervjuere personer i ti ulike menigheter ønsket jeg å høre hva disse ansatte gjør og tenker rundt tilrettelegging for alle. Hvordan arbeider de for å inkludere alle med inn i trosopplæringstiltakene? Kan deres erfaringer si noe om gode tiltak som gjøres for at alle skal føle seg hjemme i kirkens tiltak for barn og unge?

Ved å bruke en kvalitativ intervjuform får informanten en friere rolle og kan selv bestemme hvordan erfaringer og opplevelser skal komme til uttrykk. Dermed har informantene mulighet til å gjengi sine tidligere erfaringer som vedkommende synes er relevant i forhold til spørsmålene (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010:136).

Jeg har valgt å kalle de som ble intervjuet for informanter. Begreper som svarperson, informant og respondent brukes av og til synonymt. Med informant forstås det at den som blir intervjuet er en lokalperson som kjenner godt til det feltet som er sentralt i forhold til å få svar på problemstillingen. Dette sparer forskeren for å selv gå inn å observere alle aktivitetene og handlingene som han/hun er på jakt etter å undersøke (Repstad 2007:17).

Intervjuguiden ble fulgt som et utgangspunkt, men under flere av intervjuene kom det ulike oppfølgingsspørsmål. Alle intervjuene ble tatt opp på bånd og er i ettertid skrevet over til tekst. Deretter ble hele materialet systematisert i forhold til hvert spørsmål.

4.1.1 Intervjuguiden

Intervjuene ble basert på intervjuguiden. Den ble bygget opp med noen overskrifter som var aktuelle ut i fra problemstillingen. Under hvert punkt var det satt opp ulike spørsmål i håp om å få frem informantenes erfaringer rundt temaene. Intervjuformen som ble benyttet kalles et delvis strukturert intervju (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010:139). Under intervjuene ble intervjuguiden fulgt slik den tematisk var satt opp. I og med at flere av spørsmålene var forholdsvis åpne ble det i noen intervjuer litt gjentagelse av tidligere svar fra informantene. Det å bruke en intervjuguide gir mulighet til å være fleksibel under intervjuene (ibid.:139).

Johannessen, Tufte og Christoffersen (2010:141) gir et godt eksempel på hvordan en intervjuguide kan bygges opp. I min guide startet jeg med enkle fakta spørsmål, for å få en god flyt og start på intervjuet. De mest krevende spørsmål kom utover i intervjuet.

Avslutningsvis var spørsmålene mindre krevende. Under alle intervjuene ble det til slutt lagt inn et åpent spørsmål. Her kunne informantene komme inn med andre aktuelle tanker og erfaringer som de ikke hadde fått berørt gjennom intervjuet. Dette spørsmålet var ikke lagt inn

i intervjuguiden på forhånd, men tatt med underveis i intervjurunden. Her fikk jeg i praksis se verdien av fleksibiliteten med kvalitativt intervju.

4.2 Observasjon

I drøftingsdelen av oppgaven vil jeg i tillegg benytte meg av egne erfaringer gjennom mitt arbeid som trosopplærer. Her blir jeg i disse tilfellene en deltagende observatør. En deltagende observatør er en forsker som deltar aktivt og synlig i det miljøet det forskes på (Johannessen, Tuft og Christoffersen 2010:127). Utfordringen med å være deltagende observatør er at en kan bli så opptatt av det som skal skje at en glemmer å studere det som skal studeres (ibid.:126). Når en forsker i eget miljø må man være klar over at det er større fare for å velge side. Det er problematisk i en kvalitativ forskning og forske på egen arbeidsplass. En kan lett miste distansen og også bli for partisk (Repstad 2007:39). Dette er jeg klar over og vil derfor kun bruke mine observasjoner i begrenset omfang.

Jeg har også vært til stede på et trosopplæringstiltak utenfor egen menighet i tiden jeg har arbeidet med oppgaven. Da har jeg hatt spesielt fokus på å se hvordan barna som kommer på tiltaket møtes. Her var det avklart med ledelsen for tiltaket om målet for observasjon. Dette hadde de samtykket til. Menigheten og tiltaket nevnes ikke med navn.

4.3 Dokumentanalyse

Dokumentanalyse vil si at jeg undersøker et dokument med en annen hensikt enn det som var hensikten da dokumentet ble laget (Thagaard 2009:62). Jeg vil undersøke de ulike invitasjoner som sendes ut til målgruppene i trosopplæringen. Invitasjonene er laget med den hensikt å friste deltagere til å delta på det aktuelle arrangementet, mens mitt fokus er å se etter om det vektlegges at en vil tilrettelegge for alle uavhengig av funksjonsevne. På hvilken måte kommer det til uttrykk at invitasjonen gjelder alle uavhengig av funksjonsevne?

Jeg har også sett litt på bildebruken i brosjyrene for å se hva de kommuniserte i forhold til tilrettelegging og inkludering. Disse vil bli brukt som supplement til intervjuene og observasjonene. Invitasjonene vil være relevante som kilde for min oppgave (Thagaard 2011:13).

4.4 Litteraturgjennomgang

Gjennom ulik litteratur har jeg tilnærmet meg forskjellige innfallsvinkler mot oppgavens tematikk. Jeg har benyttet meg av pensumlitteratur og andre kilder. Jeg har brukt internett og Oria søkebase som leveres av Bibsys til å finne aktuell litteratur. Omfanget av litteratur har vært mangfoldig og jeg kunne bare velge ut noe av dette med tanke på denne oppgavens begrensede omfang.

4.5 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet og validitet er begreper som er hentet fra den kvantitative forskningsmetode, men brukes i dag også innenfor den kvalitative forskningsmetode. Reliabilitet som på norsk kan oversettes med pålitelighet sier for eksempel i mitt prosjekt noe om hvordan datamaterialet er behandlet på. Har jeg som forsker arbeidet med datamaterialet fra lydopptakene ble gjort, via tekstliggjøringen, analyse og utvelgelse på en slik måte at det samsvarer med det informantene sa, vil det være god reliabilitet. Validitet kan oversettes med gyldighet. Forskere vil forklare det som om en har klart å måle det en var ute etter å få målt. Svarer informantens uttalelser på problemstilling som var utgangspunktet for intervjuguiden? Gjør de det er det god validitet i forskningsprosessen. God pålitelighet og gyldighet skal sikre at forskningsprosessen og produktet av den blir av god kvalitet (Repstad 2007:134-135).

4.6 Etiske vurderinger i forhold til prosjektet

Som nevnt tidligere gjorde jeg et strategisk utvalg av mine informanter. De kjenner til feltet de blir intervjuet om.

Når aktuelle ansatte var funnet, måtte de spørres om de ønsket å delta. Personopplysningsloven fra år 2000 krever at den som blir med i en undersøkelse skriver under på en samtykkeerklæring dersom de kan identifiseres av dem som behandler opplysningene (Johannesen m.fl. 2010:96). Etersom jeg vil foreta et strategisk utvalg og samtidig selv vil intervju, vil jeg vite hvem de er.

Jeg laget i forbindelse med intervjuene et informasjonsskriv og samtykkeerklæring som ble sendt på forhånd til informantene (Vedlegg nr. II). Som Johannesen m.fl. (2010:202) skriver kan informasjonsskrivet inneholde informasjon om formålet og hvordan anonymiteten ivaretas. Det er viktig å informere informantene om at de kan trekke seg fra prosjektet når

som helst uten at det skal få noen negative konsekvenser for dem (Dalland 2007:245). Det at noen deltar i et prosjekt skal ikke komme dem til skade på noen måte (Thagaard 2009:110). Intervjuene ble tatt opp på bånd og har kun vært tilgjengelig for intervjueren. Alle utskrifter og bearbeidinger av materialet er omskrevet dersom det var tvil om at et navn på et tiltak kunne identifisere en spesiell menighet. Lydopptak og datamaterialet vil bli slettet etter sensur av oppgaven.

Dataene som ble samlet inn er ikke identifiserende eller sensitive opplysninger og vil dermed være fritatt for søknad om konsesjon. Prosjektet vil heller ikke være meldepliktig til NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS) i og med at opplysningene ikke er personopplysninger.

5 Presentasjon av datamateriale.

Jeg vil nå legge frem resultatene fra intervjuer, observasjoner og dokumentanalyse.

Hovedvekten blir lagt på resultatene i intervjuene. Jeg har hatt ti intervjuer med til sammen tolv informanter.

Flere av informantene hadde ulike delte stillinger og for å unngå gjenkjenning nevnes den mest aktuelle rollen i forhold til min oppgave.

Jeg har intervjuet:

- Fem trosopplærere
- Tre kateketer
- En menighetspedagog
- Tre diakoner

Informantene var godt spredt i bispedømmet, fra menigheter både nord, midt i og sør i bispedømmet. De fleste hadde godkjente trosopplæringsplaner. Alle menighetene hadde både kontinuerlige og tidsavgrensede trosopplæringstiltak.

Jeg har i tilfeldig rekkefølge nummerert informantene fra 1-10. Der det var 2 informanter i intervjuene er disse slått sammen til en informant.

Fremleggingen av resultatene fra intervjuene blir lagt frem tematisk etter hvordan intervjuguiden ble bygget opp. Derfor blir det i denne fremstillingen ikke gjengitt hvert enkelt spørsmål. Under hvert tema vil det bli et sammendrag av informantenes svar. Der et sitat blir gjengitt direkte blir informantnummer ført opp.

5.1 Hva er viktigst å tenke på i trosopplæringen?

Som hovedspørsmål i dette tema ble informantene bedt om å si hva som etter deres mening er det viktigste de må tenke på når barn og unge inviteres til trosopplæringstiltak i sin menighet?

Det som gikk igjen hos de fleste informantene var at barna skulle bli møtt og sett på en god måte. Flere uttrykte også at det at barna ville komme tilbake etter å ha vært på tiltaket ville være viktig. Åtte av informantene la vekt på at det var viktig at de lærte noe gjennom tiltakene. To informanter sa at det å ha det bra og bli sett var viktig grunnlag for at de skulle lære noe på tiltaket.

Fire informanter var opptatt av at tiltaket skulle være for alle. Fire sa at det var viktig med tilrettelegging.

En informant sa det slik: «vil at de skal lære noe, bli kjent med kirken sin tradisjon og kirken sin tro, men ikke minst at de skal oppleve at dette er en god plass å være.» (Informant nr. 1).

Tre av informantene var opptatt av relasjonsbyggingen med foreldrene. Den ene sa det slik:

Jeg tror at det med å se foreldre, bli kjent med dem, la de kjenne at her hører vi hjemme, i kirken. Det er det viktigste for meg. Og gi de redskaper de kan bruke hjemme i trosopplæringen (Informant nr. 4).

To av informantene var opptatt av å få inn nødvendig informasjon om barna før arrangementet. Som flere av de sa, så kunne en da ta kontakt med familien dersom det var behov for tilrettelegging. En informant var opptatt av at den informasjon som ble sendt ut skulle være forståelig. En annen var opptatt å få bygget opp gode relasjoner til barna og deres møte med kirken og de ansatte.

5.2 Hvordan planlegge og tilrettelegge for at alle kan bli med?

Her fikk informantene blant annet spørsmål om hvordan de planlegger og tilrettelegger tiltakene slik at alle uavhengig av funksjonsevne ble inkludert. De ble også spurt om eksempler på hva de hadde tilrettelagt for og om tilretteleggingsbehovet var planlagt eller om det var blitt aktuelt etter at tiltaket hadde startet.

Mange av informantene sa at de gjennom invitasjoner og påmelding ber om tilbakemelding på om det er behov for tilrettelegging. Men som en informant sa:

Men når det kommer unger og du tydelig merker at her er det et eller annet som er litt annerledes enn det du forventer og en ikke vet noen ting, så er det ikke alltid like enkelt å ta den kontakten med dem og spør. Hvis de bare hadde sagt noe på forhånd så er det mye lettere å legge til rette og se (Informant nr.2).

En av informantene lurte på om invitasjonene kanskje ikke var tydelige nok på at dette var for alle og ikke bare for de som fungerer «normalt». Informanten sa:

Men det er jo en tanke, en grunntanke, at kommer det noen som har spesielle behov og har en funksjonshemming eller noe sånt så må vi jo legge til rette for at de også får noe ut av det som vi ønsker å formidle gjennom det og det tiltaket (informant nr. 1).

Flere informanter undret seg over hvorfor så få med spesielle behov meldte seg på tiltakene deres. En informant hadde noen tanker om hvorfor det kunne være slik:

Ja hvis vi ikke treffer de så er det vanskelig, men vi har jo skrevet av og til i menighetsbladet og understreket det også at vi ønsker at det skal være åpent for alle. Det står ofte den setningen, står uansett funksjonsevne, den går jo igjen så jeg tror at det, også at en holdningsendring også, faktisk hos foreldrene at de skjønner at vi mener alvor. Men det er vanskelig, vanskelig å tvinge de hit da (Informant nr. 8).

Tre av informantene var opptatt av å ha et godt samarbeid med foresatte/hjelper for dermed oppnå en best mulig tilrettelegging av tiltakene. Å være på tilbudssiden og samtidig få den informasjonen som var nødvendig var viktig.

Mange av informantene var vant med å tilrettelegge for de som hadde en eller annen form for matallergi/intoleranse. Fikk en vite det på forhånd kjøpte en det en trengte. Dette mente flere de var gode på.

Flere informanter sa at det var viktig å ha nok ledere. Da kunne en for eksempel sette inn flere ressurser. Kommer det deltagere med konsentrasjonsvansker kan noen støtte til dersom det trengs.

Tre informanter sa at de prøvde å ha tiltak som var fleksible, slik at de kunne tilrettelegges for alle dersom det var behov for det. I noen tilfeller hadde en alternativer dersom en aktivitet ble vanskelig for noen å delta på. En informant sa følgende når det gjaldt barn som ikke kunne stå/sitte i ro lenge av gangen:

[...]så tar vi heller de ut. Å, kan ikke du hjelpe meg her borte å gjøre klart til det vi skal gjøre etterpå. Liksom at vi istedenfor at det bare blir kjefting og masing og at de er liksom annerledes så bruker vi de til andre ting som trengs og gjøres eller forberedes. Der de føler at de blir sett og ivaretatt fordi at den aktiviteten de andre gjør passer kanskje ikke akkurat da. Nå prøver vi jo i planleggingsfasen å tilrettelegge med at, ok det blir kanskje for lenge for de med sånn og sånn, hva kan de da gjøre istedenfor eller kan vi legge det opp på en annen måte. Men det er ikke alltid vi får det til og da, jeg opplever at vi får mye skryt fra foreldre at de har hatt det kjekt og at de er blitt inkludert selv om eller på tross av diagnose og sånne ting (Informant nr. 3).

Det kan være at gruppen skal opp i tårnet i kirken. Det ville blitt for vanskelig for rullestolbrukeren og derfor ville en gjort noe alternativt for den mens de andre var i tårnet. Noen hadde tatt bilder oppe i tårnet og fikk vist disse til rullestolbrukeren som dermed ble inkludert inn i det de andre hadde opplevd.

Informant 10 sa at de ved planlegging av arrangementet tok utgangspunkt i sin lokale trosopplæringsplan. Der vurdertes innhold og hva de skulle igjennom. Etter en evaluering

basert på tidligere gjennomføringer av samme tiltak fant de ut om dette kunne brukes om igjen.

Alle informantene gav eksempler på hvordan de hadde tilrettelagt for at alle skal få kunne delta. For noen ville denne tilrettelegging være egne tilbud utover det ordinære tilbud. Spesielt ble dette nevnt i forhold til konfirmasjonsundervisningen. Her kunne konfirmantene velge et spesial opplegg. Noen hadde det slik at de som hadde spesial opplegg på slutten av sin samling kom inn i den ordinære gruppen og deltok litt der. Foruten konfirmanttiden hadde en menighet et eget tiltak for barn med ulike behov for oppfølging og støtte.

Mange nevnte tilrettelegging i forhold til mat. Andre hadde tilrettelagt for barn/unge som satt i rullestol, hadde angst og andre helseplager. Informant 3 nevnte også viktigheten av universell utforming som kunne redusere tilretteleggingsbehovet.

Enkelte ganger fikk ikke informantene beskjed på forhånd om at ting måtte tilrettelegges. Det var en utfordring, syntes flere av informantene. For å sikre seg at de ville klare å gjennomføre arrangementet på en god måte nevnte halvparten av informantene viktigheten av å ha nok ledere. Med nok i denne sammenhengen tenkte de at noen ledere var fri fra faste oppgaver og kunne trø til der det trengtes. En informant sa: «Å ha nok hender for å ta eventuelle ting som kommer der og da.» (Informant nr. 5).

En informant fortalte at også i det kontinuerlige arbeidet var det ikke alltid de viste ting på forhånd. Men siden de der traff barna ofte kunne de etter hvert tilpasse opplegget når de ble kjent med barnet/ungdommen. De evaluerte etter hver samling hvordan de kunne gjøre det bedre neste gang. De hadde også fokus på at gruppene ikke skulle være for store. Ble gruppen for stor delte de den opp i mindre grupper for lettere å se hver enkelt deltager.

Over halvparten av informantene fortalte at de gjennom de kontinuerlige tiltakene fikk bedre tid til å se og bli kjent med deltagerne. Informant nr. 10 sa det slik:

Men fordelen med de kontinuerlige tingene er at vi får tid til å bli kjent med ungene underveis og at vi da kan sette inn tiltak etter hvert som de kommer. Det har vi ikke sjanse til på tidsavgrenset for da møter du kanskje 1-2 timer så er det over. Da blir det veldig viktig at det møtet blir bra for disse der og (Informant nr. 10).

Når informantene sammenlignet hvordan de planla før et tidsavgrenset tiltak i forhold til et kontinuerlig tiltak, mente noen at de gjorde det stort sett på samme måte. Noen mente de jobbet litt mer målrettet med de tidsavgrensede tilbudene. Der fulgte de trosopplæringsplanen og hadde kanskje flere forberedende møter med alle lederne. Informant nr. 3 opplevde at det

på de kontinuerlige tiltakene kunne være utfordrende med tilrettelegging. Det var ikke påmelding på disse tiltakene og dermed visste de ikke noe om deltagerne som kom. Ofte så var de bare en ansatt på dette tiltaket i motsetning til de tidsavgrensede tiltakene.

5.3 Se og favne

Informantene fortalte hvordan de sørget for å se og involvere deltagerne som kom til de ulike tiltakene. Her følger en oversikt over hva de la vekt på:

- Står i døren og tar imot dem. Sier «hei»
- Ha «bli-kjent» leker
- Ha nok ledere
- Lær og bruk navnet på deltagerne
- Dele i mindre grupper
- Gi alternative oppgaver til dem som har konsentrasjonsvansker – hjelpe lederne med oppgaver
- Deltagerne skal bli sett og hørt, tatt på alvor
- Alle skal få være med uansett forutsetning
- Involveres i gudstjenesteverksted, lystenning, dele ut salmebøker, ta inn kollekt, lage mat til kirkekaffe og drama
- Hjelpe til med praktiske ting på tiltaket
- Får presentere ting de har laget eller samarbeidet om
- Lære gjennom å se andre gjøre det
- Måltidsfellesskapet gir tid for å bli kjent – lederne sitter blant deltagerne
- Se etter de som faller utenfor

Det å se deltagerne som kommer er viktig. Informant nr. 1 sa: «Du kan merke det veldig fort på hele kroppstrykket og sinnsstemningen til en unge om de har det greit eller ikke».

Om det med relasjoner ble det sagt:

Sånn tror jeg, i dagens samfunn så er det med det relasjonelle kjempe viktig og når en skal jobbe i menighet liksom at en går hjem og føler at nå vet de at jeg har vært her og har, at det har betydd noe (Informant nr.7).

En informant nevnte hvordan de arbeidet med konfirmanter som skulle være ledere. Her la de stor vekt på at de skulle se hver enkelt deltager. Informanten sa videre:

«Og det med at alle er like verdifulle i all deres forskjellighet, det er vi ganske tydelige på i den konfirmantleder-opplæringen.» (Informant nr. 6).

Informantene ble spurt om det var forskjell på å klare å se deltagerne dersom tiltaket var kontinuerlig eller tidsavgrenset. Åtte av informantene mente at de hadde bedre tid til å se deltagerne på de kontinuerlige tilbudene. Tre informanter mente allikevel at de hadde et større fokus på å bli kjent på de tidsavgrensede nettopp fordi de hadde mindre tid til å klare det. Noen mente at dersom en hadde fokus på å dele deltagerne i mindre grupper uavhengig om det var kontinuerlige eller tidsavgrensede tiltak kunne en klare å se og bli kjent med deltagerne. Dette er også avhengig av ledertettheten på de ulike tiltak. En uttalelse som understreker dette var: «Jeg ønsker ikke de store gruppene og sånn, nettopp på grunn av det at du skal se, se foreldrene og se barna.» (Informant nr. 4).

En annen informant mente at ved å møte en deltager flere ganger gjør at en kan tolke et situasjonsbilde på ulike måter:

Og det er klart hvis en unge kommer på et avgrenset tiltak og er veldig stille så kan det bety at han er sjenert, men når du får ham andre eller tredje gangen skjønner du at det er noe annet. Kanskje han er lei seg for noe (Informant nr. 10).

Jeg ønsket å vite noen om hvordan de ville klare å se og inkludere alle på et årskull dersom hele målgruppen kom på tiltaket. Dette hadde informantene ulike tanker om. Noen informanter mente at de ikke hadde så mange i årskullene, slik at det ikke ville blitt noen utfordring. Andre var klar på at dersom alle hadde deltatt var de helt avhengig av at de hadde nok ledere. Tre av informantene mente at det hadde blitt utfordrende dersom alle hadde møtt. For noen menigheter ville det kunne bety +/- 100 deltagere. En informant lurte på om det ville bli noe kvalitet i opplegget hvis det ble så mange deltagere.

Hvis vi hadde hatt alle døpte på alle tiltak hadde vi hatt en stor utfordring. Det er ikke kapasitet til å ta imot så mange unger, det er ikke lokaler til å ha det i og at du skal faktisk klare å gjennomføre et opplegg (Informant nr. 2).

Flere av informantene fortalte at hvis alle hadde kommet måtte de delt deltagerne opp i mindre grupper. En informant så optimistisk på utfordringen med mange deltagere. Dersom de var mange nok ledere og hadde oversikt over hvem som trengte tilrettelegging så skulle de klare det. Det ville vært viktig med god dialog med foresatte og kanskje viktig å ha de med på tiltaket, de som kjenner barnet best.

Jeg ønsket med bakgrunn i fokuset på å se deltagerne, høre om hvordan de forholdt seg til situasjoner der de eventuelt hadde fått mistanke om at noen av deltagerne er utsatt for omsorgssvikt. Mange var her tydelige på at «da må vi gjøre noe». Noen nevnte meldeplikten de hadde og noen ville konferert med andre. Seks av informantene visste ikke om det fantes noen skriftlige rutiner i menigheten på hvordan de skulle forholde seg dersom de fikk mistanke om at noen barn kunne være utsatt for omsorgssvikt. To av informantene sa det slik: «Selv om vi er godt kurset på det, så er det utfordrende og vi har ikke noen klare rutiner på hvordan vi skal ta det» (Informant nr. 3).

Usikker på om vi har skriftlige rutiner på det, men vi har jo plikt til å melde fra hvis vi virkelig har sterk mistanke, så det måtte vi ha gjort. Vi skal i hvert fall gi trygghet og en god opplevelse på det vi har. At det kan være en god ting i livet og at kanskje vi og kan få et tillitsforhold hvis det trengs (Informant nr. 9).

Flere av informantene hadde derimot oversikt over menighetenes etiske retningslinjer. De hadde egne skriv for hvordan en skulle forholde seg for å begrense mistanken om at ansatte og frivillige skulle bli mistenkt for seksuelle overgrep mot barn som kommer til kirken. Flere brukte også barneomsorgsattester som en forebyggende faktor mot seksuelle overgrep. En informant sa at slike saker er vanskelige og utdypet det slik:

Ja, det har vært noen få episoder der en har lurt på, er det noe med, er det bare jeg som har reagert på ting eller er det tilfeldig eller er det andre ting. For vi skal ikke se spøkelser på høylys dag heller og sånn. Så der er sikkert en del ting en ikke vet, vi er ikke gode nok på å ta ting videre helt sikkert, når det er ting som en reagerer på (Informant nr. 2).

5.4 Samarbeid med ansatte og familier

Jeg ønsket å få et bilde av hvordan informantene samarbeidet både innad i staben om tiltakene og hvordan de samarbeidet med foreldre og andre dersom det var behov for tilrettelegging.

Trosopplæringstiltakene er ofte et samarbeid mellom flere ansatte i staben. Flere av informantene fortalte at mange av tiltakene var knyttet opp mot en gudstjeneste og da var kanskje både prest, trosopplærer, kantor, kateket og diakon med i samarbeidet. Fire av informantene (tre trosopplærere og en kateket) mente at det var de som var ansvarlige for at tiltakene var tilrettelagt for alle uavhengig av funksjonsevne. De andre seks informantene sa at det i deres stab var fordelt slik at det var den som hadde ansvar for det aktuelle tiltaket som også var ansvarlig for tilretteleggingen. En av informantene hadde fokus på det tette samarbeidet de hadde rundt trosopplæringstiltakene:

Ingen står alene med trosopplæringstiltak og hvis de gjør det, så er det ofte da kan det være en fra vår stab, men da er det samarbeid med andre staber. Og det har vært et poeng for oss at samarbeid har vært viktig og dra veksler på styrker og svakheter i staben, eller først og fremst styrker, at folk er gode på forskjellige ting og da blir det ofte sånn, at det er ikke alle tiltak jeg er inne i, så da blir det de som har ansvar for tiltaket har ansvar for å tenke integrering og tilrettelegging (Informant nr. 10).

Den vanligste måten å fange opp at deltagerne har behov for spesiell tilrettelegging er gjennom påmeldingen. For de fleste skjer det nå på nettet. Der må de gi tilbakemelding om det, eller de blir bedt om å ta kontakt dersom noe skal tilrettelegges. I invitasjonene som sendes ut i posten til målgruppene står det som regel at dette arrangementet er for alle. I noen tilfeller får de beskjed om ting når foreldrene kommer og leverer barnet ved oppstart av tiltaket. Det er allikevel flere av informantene som opplever at ting ikke blir gitt beskjed om. Dette vanskeliggjør muligheten for god tilrettelegging.

Dersom behov for tilrettelegging var meldt inn via påmelding, gav det et godt utgangspunkt for at gode tiltak kunne settes i verk. Hvordan gjøres dette? Her svarte de fleste informantene at de tok kontakt når de så hva som var meldt inn via påmeldingen. I noen tilfeller var det pårørende som selv tar kontakt. Som flere av informantene sa er det foreldrene/barna som er ekspertene og vet hva som fungerer eller ikke fungerer. I en menighet der de hadde et tilrettelagt tilbud for personer med ulike behov hendte det at de tok et hjemmebesøk for å bli godt kjent med deltageren.

5.5 Hvordan evalueres tiltakene?

Avslutningsvis i intervjuene ønsket jeg å vite hva informantene så som gode tegn på at de hadde klart å inkludere alle deltagerne på tiltaket. Mange av informantene mente at gode tegn på det, var at de så at barnet trivdes og at de kom igjen. «Kanskje hvis de kommer igjen, det er jo viss vi ser at de trives, tenker jeg også.» (Informant nr. 5).

At foreldrene gir tilbakemelding og at de kommer igjen synes jeg er et godt tegn. Det kan også ha noe med at barnet selv viser tegn til trivsel og sånn, men de er så ulike sånn sett så det er vanskelig kan ikke si at det er noen felles for hvordan de gir tilbakemelding (Informant nr. 8).

Mange fortalte også at tilbakemeldinger de fikk fra de foresatte var viktig. Når foresatte fortalte hvor rørt de ble da de så sitt barn i aksjon på en gudstjeneste, var en god tilbakemelding. Noen av informantene fortalte at de av og til la opp til skriftlige evalueringer.

Noen mente at det med skriftlige evaluering blant deltagerne/foresatte kunne de bli bedre på. Mye av evalueringene av tiltakene foregår blant stab og frivillige og mindre blant deltagerne.

Til slutt i hvert intervju gav jeg informantene anledning til å komme med innspill som ikke var blitt berørt i intervjuet. Noe av det som kom fram da var:

- Er vi forberedt nok på de ulike tilrettelegginger som vi kan møte på?
- Det multikulturelle samfunn og etnisitet. Språkbarriere – folk fra ulike land, å involvere dem.
- Alle kan bidra med noe, gir oppgaver til dem som trenger positiv oppmerksomhet
- Hvorfor kommer ikke de døve, blinde, eller de med sterke hjelpebehov på de vanlige tiltakene?
- Vurdere når en må ha egne tilbud til de med ekstra behov og når tilbudet kan passe alle uavhengig av funksjonsevne
- Transportbehov når det er vanskelig med bil/buss
- Sprik mellom hva det offentlige har av ressurser til de som har ekstra behov og det kirken har av ressurser til tilrettelegging
- Kirken trenger mer kunnskap om de som har ulike vansker
- Flere lærere inn i trosopplæringen

5.6 Gjennomgang av invitasjoner

For å få innblikk i hvordan menighetene henvendte seg mot deltagerne tok jeg en gjennomlesning av noen av invitasjonene som ble sendt ut fra enkelte av menighetene. Jeg er klar over at menighetene har flere måter de inviterer til arrangementene på, men på grunn av oppgavens begrensning valgte jeg de skriftlige invitasjonene. Både muntlige henvendelser og bruk av nettsider, menighetsblad og tekster i sms-er kunne også vært studert, men er ikke tatt med i denne studien.

I intervjuene med informantene sa de fleste at de skrev om muligheter for tilrettelegging i invitasjonene. Ved gjennomgangen så jeg at dette var gjort på ulike måter i menighetene, samtidig som det heller ikke var en konsekvent bruk av det i alle invitasjoner fra en og samme menighet.

Til noen arrangementer var der ikke påmelding og dermed heller ikke lagt opp til tilbakemelding om spesielle behov. Den enkleste formen for forsøk på å få tilbakemelding

var: «Spørsmål?» og så var det oppgitt et telefonnummer eller epost til kontaktperson. Her var det ikke påmelding.

En menighet hadde en tekst som gikk igjen i de fleste invitasjoner: «Har ditt barn behov for spesiell oppfølging/tilrettelegging på noe vis, skriv det i kommentarfeltet eller ta kontakt» eller «Gi beskjed om behov for tilrettelegging». Samtidig la jeg merke til at i en annen invitasjon fra denne menigheten stod det ingen ting om tilrettelegging. Dette tiltaket var drevet av frivillige.

En annen menighet skrev i noen invitasjoner ingenting om behov for tilrettelegging, mens andre ganger var de detaljerte i invitasjonen om hva de ville ha tilbakemelding om. Det kunne være om menigheten fikk lov til å bruke bilder fra arrangementet, matallergier, personopplysningene eller: «om barnet trenger spesiell tilrettelegging på grunn av fysisk funksjonshemming, konsentrasjonsvansker eller lignende. Om andre ting vi trenger å vite for å at vi skal ta godt vare på barna». I de invitasjonene der det ikke var skrevet noe, var i tiltak for de yngste som for eksempel babysang. Det som gikk igjen i noen av disse invitasjonene fra denne menigheten var en standard bakside der det blant annet stod at menighetens trosopplæringstiltak skal være for «alle uansett funksjonsnivå».

Jeg studerte også bildene i invitasjonene fra de ulike menighetene for å se om de sa noe om inkludering. Noen brukte nøytrale tegninger og bilder. Noen hadde bilder av smilende barn på aktivitet. Det kunne være bilder av barn i sovepose på lysvåken, utdeling av 4 års bok, eller nøytrale bilder fra kirkens ressursmaterieell til bruk i de ulike tiltakene. Slik jeg oppfattet bildene i invitasjonene var det ikke noen bilder som viste aktiviteter som ville være umulige for barn med nedsatt fysisk mobilitet.

Flere menigheter hadde tilbud om tilrettelagt konfirmasjonsundervisning. En menighet hadde tilbud om tilrettelagte grupper. Her var det i invitasjonen fokus på at dette tiltaket var tilrettelagt. Her var det blant annet skrevet om faste rammer, små grupper og varighet på tiltaket. En menighet hadde også tilbud om transporthjelp til og fra tiltaket.

6 Drøfting

Jeg har i drøftingsdelen valgt å ha fokus på noen av temaene som kommer frem i resultatene. Under hvert punkt har jeg trukket inn momenter fra teori, datamateriell og problemstilling der det passet inn i drøftingen av de ulike temaene.

6.1 Å se og bli sett

Da informantene svarte på hva som var det viktigste for dem når de inviterte til tiltak, var det blant annet det at deltagerne skulle «bli sett» som var viktig for dem.

Gjennom intervjuene kom det frem hvor viktig det var for informantene å se barna som kom på menighetenes tilbud. «Hvis ikke unger blir sett og ikke møtt så vil de ikke komme igjen.» (Informant nr. 2). I plan for trosopplæring som kom i 2010 legges det vekt på at barn gjennom trosopplæringen skal utvikle sitt selvilde på en god måte og knytte bånd til andre mennesker og Gud. Det er viktig at alle barn blir sett og tatt vare på som de er (Kirkerådet 2010a:30). For å oppnå gode relasjoner gjennom trosopplæringstiltakene er det viktig at barnet opplever at de blir møtt på en god måte som stimulerer til videre knytning til de enkelte og miljøet det inviteres inn til.

Alle trenger å bli sett alltid når de er på noe, men klart går en på noe kontinuerlig så er det ikke noen krise om det er en gang en ikke får så mye oppmerksomhet eller ikke blir sett. Hvis en har klart å skape et godt miljø så en kjenner seg inkludert, vet at en er inkludert, så er det ikke så viktig at en alltid da, men kommer en på et tidsavgrenset tiltak og ingen bryr seg om meg og ser meg og ingen kan navnet mitt, det er ikke bra (Informant nr. 2).

Som informanten her er inne på, blir det viktig å ha et spesielt stort fokus på de tidsavgrensede tiltakene på å se alle som kommer. Er dette et første møte kan det være svært avgjørende for dette barnets ønske om å komme tilbake en annen gang.

Tormod Sikkeland (2008) sier noe om to viktige faktorer for at barn og familier skal komme igjen på en gudstjeneste. Det er kvaliteten på opplevelsen man har hatt og kvaliteten på relasjonene som er knyttet. Ethvert møte er en unik mulighet til at de skal få del i det kirken vil gi dem, et møte med Jesus Kristus (Tormod Sikkeland 2008:131). Det samme kan en tenke seg er gyldig for de ulike trosopplæringstiltakene.

Når forskningen viser at mange ungdommer opplever et press om å prestere og ikke er fornøyd med seg selv, vil det være viktig at møteplassen de inviteres til i kirken ikke har et

slikt fokus. Det vil være viktig for kirken å bygge opp om et selvbilde som sier at du er god nok som du er. Dette kan en arbeide med gjennom en teoretisk tilnærming, men vel så viktig er det at lederne på et tiltak viser det gjennom sin væremåte og omsorg for den enkelte.

Å bli sett og akseptert for den en er, er viktig. Det styrker også den enkeltes selvbilde. Det kan være det som gjør at barn og unge kommer tilbake fordi de ble sett, som informant nr. 2 formulerte det. Er det slik, må en arbeide målbevisst med hvordan en møter barn og unge som kommer til kirken.

Barnet har rett til respekt. Dersom barnet bare blir sett på som et menneske som mangler noe det skal få senere i livet, er det å ikke ta barnet på alvor. Barnet har noe som den voksne kanskje mangler. Barna er nysgjerrige og har i seg et potensial til å stadig oppleve og erfare ny læring. En må møte barna der de er nå, som mennesker. Kanskje voksne må ha barnets evne til å oppdage og se nye ting. En har lenge hatt fokus på det barna ikke klarer istedenfor å se den kraften de har i seg til å vokse og stadig lære nye ting (Hartman 2008:78-80).

Ja, hvordan møter en barna og deres foresatte? Hver enkelt sitt menneskesyn vil påvirke hvordan et møte mellom den og en annen oppleves. Det er som Henriksen og Vetlesen (2006) skriver viktig å være bevisst på dette. Her må en kanskje arbeide med ens egne verdier og reaksjonsmåter slik at de en møter i sitt arbeid blir tatt imot og sett på en slik måte en selv ville ønsket å bli sett på om en var i deres situasjon (Henriksen og Vetlesen 2006:72). Som skapt i Guds bilde er alle mennesker verdifulle og har fått i oppgave å ha omsorg for både medmennesker og miljøet en vokser opp i. Informant nr. 4 sa at de i tillegg til å se barna hadde stort fokus på å se foreldrene:

At alle skal bli sett, men da tenker jeg ikke bare på barna, men også foreldrene. Det er i hjemmet trosopplæringen skjer, tenker jeg. Det er der den virkelige trosopplæringen er. Så det å se foreldre og barn å bygge opp tillitt å bli kjent med de tror jeg, det er kjempeviktig (Informant nr. 4).

Ved å møte menneskene rundt oss på en slik måte Jesus gjorde, kan en være med på å reise opp mennesker som ligger nede. Ved å elske sine medmennesker slik Gud har elsket en, viderefører en Guds kjærlighet til menneskene slik det var i begynnelsen.

Da Jesus var på jorden leser en at han så de som ingen andre så. Han så Sakkeus i treet, tolleren som folk mislikte. Jesu møte med Sakkeus forandret Sakkeus (Luk 19, 1-10). Jesus så bak fasaden, han så et menneske som var verdt å elske fordi det var et menneske. Jesus var ikke opptatt av å forandre de han møtte. Han var opptatt av å se dem med kjærlige øyne. Jesus

aksepterte Sakkeus som han var, nemlig Guds barn. At Sakkeus ble akseptert og elsket forandret hans liv. Har man en slik holdning som Jesus hadde til de han møtte, kan dette medføre et møte med den fremmede som er preget av akseptasjon uten betingelser. Dette er grunnlaget for diakonien (Nissen 2010:240).

Mange av informantene var opptatt av å hilse på hvert enkelt barn når de kom. Dette ville gi barna en god opplevelse av å bli sett. Informant nr. 9 var også opptatt av å gi barna enkle oppdrag som de sammen skulle fortelle de andre i gruppen.

«Ja, prøver nå å aktivisere de, av og til presentere ting de gjør, vise de andre, dra fram dere to kunne vist denne sangen, har dere lyst til å hjelpe meg.» (Informant nr. 9).

På den måten ble de både sett og fikk oppleve mestring siden de gjorde noe de kunne fra før.

Det er viktig at det første møte, møte i døren, utføres på en god måte. Det å være bevisste på hvordan en tar imot deltagere som kommer til tiltakene er svært viktig og kan få stor betydning. Møter en de med ett velkommen, hei og et smil eller har en ikke tid til å se dem? Dette kan påvirke totalopplevelsen av det tiltaket eller gudstjenesten en deltar på (Torgauten 2006:62). Torgauten skriver videre at den han har lært mest om det å ta imot, er de utviklingshemmede. Deres måte å ta imot folk på med åpenhet og verdighet var tydelig. Alle ble møtt på samme måte (ibid.:62).

Å være oppmerksom vil ha betydning for slike møter. I fortellingen i bibelen om den barmhjertige samaritan (Lukas 10, 25-37) handler det også om oppmerksomhet og det å stoppe opp og se. Alle de tre som møtte den forslåtte, registrerte hva som hadde skjedd, men kun den barmhjertige samaritan så dette menneske som trengte hjelp, fikk medlidenhet med det og gjorde noe for sitt medmenneske.

Mange av informantene fortalte hvordan de tok imot barna som kom til tiltakene. De hadde folk i døren som sa hei. De var bevisste på å lære og bruke barnets navn og gav tid til å ha «bli- kjent» leker. Dette vil være gode strategier for å lage møteplasser som kan oppleves som trygge. Ved å la barna få mulighet til å bli trygge før en starter selve opplegget, kan medføre at de tar til seg kunnskap lettere. Det vil også være muligheter for et barn som trenger det, å finne en trygg voksen det knytter seg til. Ut i fra egne observasjoner har jeg på tiltak med mange barn undret meg på hvorfor det ikke ble brukt navnelapper. Det er utfordrende å lære seg så mange navn selv om tiltaket er kontinuerlig. Når det å lære navn er så betydningsfullt

vil kanskje noen barn og unge savne å høre sitt navn nevnt. Både for ledere og barna seg imellom vil navnelapper være til hjelp for å lære hverandres navn fortere.

Når en også er klar over at alle barna som kommer til kirkens trosopplæringstiltak har ulike erfaringer med tilknytning, må en være våken og varsom for dette slik at en møter barna der de er. Ved å ha gode strategier med stor nok voksen tilstedeværelse i velkomstfasen, kan en unngå at de mest «rolige» forsvinner og blir usynlige og at alle opplever at noen har sett dem.

Flere av informantene var opptatt av å dele barna inn i mindre grupper slik at de kunne se barna bedre. Samtidig var det lettere å lære navn og større mulighet for å skape trygghet. I de tidsavgrensede tiltakene har en kortere tid til å oppnå denne gode kontakten som skaper trygghet. Da trygghet er et grunnleggende behov, vil det å få skape en første trygghet for barna som kommer på tiltakene gi godt grunnlag for å videre deltagelse.

Informantene var også opptatt av å bruke god tid på «bli-kjent» leker i de tidsavgrensede tiltakene. Dette ble gjort nettopp for at lederne skulle se barna og de fikk se hverandre. Gjøres dette i oversiktlige gruppe styrker det effekten i forhold til det å se hver enkelt.

Oppsummering:

Det viktigste for mange av informantene var å se barna som kom på tiltakene. Å ha god kvalitet på det en gjennomfører og på relasjonsbygging vil øke muligheten for at barna vil komme igjen. En ønsket at det første møtet med barna skulle bli av en så god kvalitet at det ble resultatet. Det å dele barna inn i mindre grupper var viktig for informantene. Da kunne de fortsatt ha mulighet til å se alle som kom, både barn og foresatte. «Bli kjent» leker var spesielt viktig i de tidsavgrensede tiltakene. Viktig at alle skulle bli møtt med aksept, respekt og omsorg.

6.1.1 Relasjonsbygging i trosopplæringen

Harsem og Jordheim (2011) stiller spørsmål med om en gjennom å ha så stort fokus i trosopplæringen på tidsbegrensede breddetiltak for ett årskull mister muligheten til å bidra til både livsmestring og livstolkning. Dette er vanligvis prosesser som må bygges opp over tid gjennom relasjonsbygging (Harsem og Jordheim 2011:7). Her er de inne på et viktig aspekt som er relevant for hvordan disse breddetiltakene kan møte en slik utfordring. Vil relasjonsbyggingen kun skje i det kontinuerlige arbeidet, eller kan trosopplæringen legges opp slik at relasjonsbygging også finner sted på de årlige breddetiltakene? Det kan være mulig at

en kan klare det eller danne grunnlag for videre relasjonsbygging. For å se deltagerne bedre delte noen barna inn i mindre grupper og da kunne kanskje barna lettere oppleve å bli sett og møtt. Det kunne da gi grunnlag for en videre relasjon med barna.

Ukentlig inviterer Den norske kirke inn til trosopplæringstiltak der mennesker møtes ansikt til ansikt, til relasjon med hverandre. Dagens samfunn preges av mye organiserte fritidsaktiviteter. Da mange barn i dag kjøres til ulike aktiviteter får en også mulighet til å få kontakt med barnas foresatte. Her møter ansatte og frivillige barn, unge og deres foresatte gjennom et variert tilbud av trosopplæringstiltak med mål om å gi kunnskapsformidling og gode opplevelser. Her er det rom for et godt møte, tid til å bli sett og anerkjent, men samtidig også mulighet til negativ opplevelse og svik (Engedal 2013:39).

Gjennom trosopplæringen møter en mange barn og unge. Blant disse vil flere av dem ha ulike vonde erfaringer som de bærer med seg. Det er viktig for de som arrangerer ulike tiltak å ha dette med i sin bevissthet når de møter barn og unge gjennom trosopplæringstiltakene. Hvordan kan en se disse og hvordan møter en dem og inkluderer dem inn i fellesskapet? Dette er det viktig å være bevisst på slik at kirken kan møte dem, gi trygge arenaer der selvbildet styrkes og gode relasjoner bygges (Kirkerådet 2010a:30).

Det skrives mange gode tanker og målformuleringer for trosopplæringen i nasjonale og lokale planer. Dersom dette bare blir ord og ikke handling står en i fare for å lukke øynene for det som utsatte barn og unge bærer på. Dersom de utsatte barna blir stående alene utenfor kirkens fellesskap, bryter dette med det kristne menneskesynet og kirkens diakonale oppdrag (Engedal 2013:40).

Menneskene er skapt til relasjon, ikke til å stå alene utenfor fellesskapene. Ansatte og friville som arrangerer de ulike tilbudene i menighetene utfordres til:

«[...] å våge å se, våge å tale og våge å handle i møte med barn og unge som på en eller annen måte kan se ut til å falle utenfor» (Engedal 2013:40). I trosopplæringen vil relasjoner være svært viktige. Her møter en mennesker med sine unike behov og grenser. Det er viktig for ledere å være årvåkne, varsomme og vise engasjement i møte med barna og deres behov (Engedal *ibid.*:40). Det nyfødte barnet, 6 åringen eller tenåringsen lever ikke bare for seg selv, men i relasjon til stadig flere mennesker.

I trosopplæringen er der mange typer møtepunkt. Det kan være ukentlige møter eller mer tidsbegrensede møter. Hvert møte vil få betydning for om et nytt møte finner sted. Det er

derfor viktig å ha stort fokus på hvordan en skaper gode møter som gir grunnlag for flere møter. Disse møtenes kvalitet vil ha betydning for enkeltpersoners helse og livskvalitet (Engedal 2013:43).

Klarer menigheten gjennom de tidsbegrensede tiltakene å knytte til seg stadig flere barn som opplever miljøet som et godt sted å være? Å ha stor bevissthet på å se og bygge relasjoner vil kunne øke sjansen for at barna vil komme igjen på andre tiltak. Kanskje kan det også medføre at barna begynner i et kontinuerlig tiltak. Som flere av informantene sa, har de bedre tid til å se barna i de kontinuerlige tiltakene. Dette er en utfordring for kirken som legger stor vekt på de tidsavgrensede breddetiltakene. De har kanskje bare et treffpunkt årlig og gir mindre rom for relasjonsbygging og tilknytning enn om tiltakene hadde vært kontinuerlige. Klarer menighetene å lage broer fra de tidsavgrensede til de kontinuerlige tiltakene vil det være flott. Dette avhenger mye om hvordan kvaliteten på de årlige tiltakene det inviteres til og om barn og foreldre blir sett og møtt.

I diakonien er møte mellom mennesker viktig. Det å bli sett og tatt på alvor. En må som Nissen (2010) skriver møte menneskene ansikt til ansikt. For det er der vi kan se bak den ytre fasaden og se mennesket som det det er. Et Guds barn. En kan ha lett for å skulle verdsette mennesker ut fra en nytteverdi og ikke verdien det har i å være menneske (Nissen 2010:241).

Hva er det en ser når en møter hverandre? Ved å ta seg tid til å se kan en få et møte med barnet bak den ytre fasade og dermed faktisk ha mulighet til å møte deres behov og ønsker. Hvilke briller bruker en når en ser den andre? Bruker man kritiske briller, utålmodighetens briller eller kanskje likegyldighetens briller når man møter barna som kommer til et tiltak, er sjansen stor for at dette møtet ikke blir et godt møte for barnet. Bruker en derimot Jesu briller, kjærlighetsbriller, kan dette møtet kanskje være et møte som får betydning for barnets liv (ibid.:241).

Når en vet at trygghet er et grunnleggende menneskelig behov må det legges mye krefter inn i «bli-kjent fasen» på tiltakene. Hvordan det enkelte barns erfaring er i forhold til grunnleggende tillit til nye folk og situasjoner, er svært forskjellig. For de minste barna er ofte foreldre med på deler av tiltaket eller hele dersom det er behov for det. Dette vil som regel være trygghetsfremmende for barnet. Da informantene ble spurt om det var lettere å bli kjent med barna på et kontinuerlig eller et tidsavgrenset tiltak, svarte de fleste at det ville være lettere på de kontinuerlige tiltakene. Det som var interessant var at tre av informantene mente

at de hadde et større fokus på det å bli kjent på de tidsavgrensede tiltakene enn på de kontinuerlige.

Jeg tror vi er, fort litt mer på det bli kjent stadiet når det er et fasetiltak at man både, i hvert fall under skolealder så kommer en gjerne med foreldre, litt sånn opptatt av relasjonsbygging, hvem er de, bli litt kjent og at de skal føle seg velkommen i kirken (Informant nr. 8).

Dermed ble den korte tiden for mulighet til å bli kjent kompensert med et større fokus på å se alle barna.

Når barna kommer jevnlig får de muligheten flere ganger til å bli kjent og da kunne det være ganger der du ikke hadde snakket med akkurat det eller det barnet. Som informant 10 sa så var det viktig at det møtet de fikk på de tidsavgrensede tiltakene var av så god kvalitet at barna ville komme igjen, enten på noe kontinuerlig eller et nytt tidsavgrenset tiltak. Så ville en bli bedre kjent etter hvert.

Å bygge opp et forhold bygd på tillit og tilknytning tar tid. Barna har gjennom sin oppvekst dannet seg ulike mønstre på hvordan denne tilliten blir bygd opp for nettopp dem. Har barnet lært seg et mønster for en trygg tilknytning, kan en «bli-kjent» fase oppleves enklere. Når en lærer seg å se barna kan en fort merke om et barn ser ut til å ha det bra eller ikke.

Informantene hadde i sin praksis i kirken ikke vært mye i kontakt med barn de mistenkte levde under omsorgssvikt. Noen hadde nok vært i tvil enkelte ganger, lurt på om det var noe barna slet med. I utgangspunktet forventer en at alle barn skal vokse opp i familier som tar godt vare på sine barn. Dessverre er det ikke alltid slik og det må en som ansatt eller frivillig være bevisst på.

Barn og unge møtes på ulike arenaer i kirken, enten på ukentlige samlinger eller på tidsavgrensede tiltak. I møte med alle disse barn og unge er det viktig for kirken å skape trygge rom. Det vil være viktig at tema som omhandler kropp, selvbilde, relasjoner, venner, kjærighet, seksualitet og grenser blir behandlet på en god måte. Håndteres dette dårlig, kan det vanskeliggjøre deltagernes livstolkning og livsmestring (Brækken og Torp 2013b:223).

Hvordan kan kirken bli et hjem for den som søker kirken og dens budskap? Leenderts (2007) skriver at langt fra alle kjenner på at kirken er som et hjem for dem. De søker noe, men føler seg fremmedgjort i kirken. Årsakene til det kan være mange. Det kan være at kirken blir så opptatt med å gjøre at den glemmer å være (Leenderts 2007:394). Kan en gjennom trosopplæringen bli for opptatt av kvantiteten at vi glemmer å kvalitetssikre at kvaliteten i

tiltakene blir ivaretatt? Leenderts skriver videre at vi ikke må være så opptatt av aktivitetene at en glemmer relasjonene. Relasjonsbygging i forhold til kirken skal styrke forholdet til Gud, seg selv og menneskene rundt en (Leenderts 2007:395).

For å ha et grunnlag for å skape gode relasjoner er det viktig med trygge omgivelser. Dette vil fremme både læring og relasjonene. Så når en inviterer barn og unge til kirken er det viktig at de møter ansatte/frivillige som er bevisste på sin rolle i møte med barn og unge.

Oppsummering:

Når en ønsker å bygge relasjoner som er preget av trygghet og tillit, krever det ofte tid. Flere av informantene mente at det ble mindre tid til dette på de tidsavgrensede tiltakene. Deres fokus ble da å gjøre dette tidsavgrensede tiltaket til et godt møte. Ved å dele barna inn i mindre grupper kunne en lettere starte med å bygge relasjoner som kunne gi grunnlag for videre kontakt. Gjennom stort fokus på å se vil en også møte de barna som ikke har det bra. En må våge å se, tale og handle i møte med disse barna slik at de opplever å bli sett. Her må en vise engasjement i møte med bara slik at deres behov blir møtt. Viktig å skape trygge rom for barna, da enkelte barn kan ha opplevd ting som kan være tungt å bære på. Å ha fokus på kvalitet i tiltakene kan også gjøre at barna vil komme igjen.

6.1.2 Ser vi godt nok?

Det er viktig at voksne i trosopplæringen har en bevissthet om at en kan møte barn som lever under vanskelige forhold. Dersom barn og unge prøver å vise noe av det vonde, er det viktig at en viser at en ser dem. Ut ifra det en ser må en våge å ta tak i det. Ikke overse det som er utfordrende, men våge å spørre for å finne mer ut av det. Å dele det med andre aktuelle tillitspersoner er gunstig (Carlsen 2013.:171).

Det er stor sannsynlighet for at en gjennom trosopplæringen vil møte overgrepsutsatte barn. Når opp til 10-15 % av guttene og 15-20% av jentene før de er fylt myndighetsalder kan ha erfaringer med seksuelle overgrep er sannsynligheten høy for at en også i kirken møter disse barn og unge (ibid.:158).

Menneskene er skapt i Guds bilde og er sårbare individer. I relasjonen til andre mennesker blir en sårbar (Brækken og Torp 2013a:311). Når et menneske krenker et annet menneske er det mot Guds vilje. Når mennesker møtes i ulike relasjoner er der en fare for at sårbarhet kan utnyttes (ibid:311). Som barn skapt av Gud har alle mennesker en medfødt verdighet. Denne

verdigheten gitt av Gud skal ikke krenkes. Dessverre skjer allikevel krenkelser som blant annet seksuelle overgrep og andre former for omsorgssvikt. Selv om krenkelser skjer, forsvinner ikke verdigheten og ukrenkeligheten og den kristne etikk skal sørge for at dette blir løftet fram (ibid:311).

Det å møtes over tid er viktig for å oppnå en åpenhet og tillit som gjør at barn og unge klarer å snakke om det som er vanskelige erfaringer. Det å anerkjenne barna med slike traumer er viktig (Carlsen 2013:168).

Carlsen (2013:156) skriver om hvordan en skal møte barn og unge som forteller oss om vonde opplevelser. Det er viktig at barn eller unge som forteller oss om sine erfaringer blir møtt med god omsorg. Voksenpersonen må også ha kompetanse i hvordan de kan forstå og hjelpe de som har blitt krenket. I dette samspillet kommuniserer en til hverandre gjennom ulike kanaler. Det kan være måten en snakker på, hvordan vårt kroppsspråk er, holdningene eller de handlinger en utfører i møte med den andre. Gjennom samspillet kan gode relasjoner bygges opp, noe som kan gi rom for den gode samtalen. Gjennom samtale som preges av trygghet kan vanskelige tema gis rom for å komme opp til overflaten (Carlsen 2013:157).

Dagens ideal med å klare seg selv står i kontrast til det å være sårbar og avhengig. Dersom selvstendighet blir det store målet kan en spørre seg om hvordan en ser på mennesker som ikke klarer seg selv. Vil det påvirke vårt møte? Vil det påvirke den omsorgen vår neste trenger? En kan ende opp med å bli blinde for andres hjelpebehov dersom selvstendighet er det som gir livet innhold (Henriksen og Vetlesen 2006:85).

Gjennom trosopplæringen vil kirken møte barn og unge i ulike livssituasjoner. Noen av disse kan bære på sår som med første øyekast ikke er synlige for oss. Men gjennom tiltakene kan en oppdage at det er noe som ikke er som det skal være.

En informant svarte i forbindelse med spørsmål om omsorgssvikt at:

Ja, vi har vel hatt mistanke av og til, men jeg tror ikke vi har vært direkte borti saker med omsorgssvikt i den forstand. Vi kvier oss nok litt for å ta kontakt med hjelpeapparat og eventuelt familie. (Informant nr. 10).

Det må ikke bli sånn at de ansatte kvier seg for å ta kontakt med familie eller hjelpeapparat dersom de blir usikre på om barna de møter har det bra. En må her sikre seg at en har gode rutiner på oppfølging av slike saker. Kirken må kjempe på den svakes side, og kjempe mot

urett som blir begått og for en rettferdighet til de krenkedes beste (Brækken og Torp 2013a :311).

Brækken og Torp (2013a) omtaler det de kaller den pedagogiske væremåte eller voksenrollen som har tre kvaliteter. Det er omsorg, tydelighet og anerkjennelse. Denne voksenrollen bør være til stede i trosopplæringens ulike tiltak og ikke være en person som har mange ulike oppgaver i tiltaket. De bør være frigjorte fra det, for å være til stede og se de enkelte deltagerne og kunne tre inn i situasjoner som krever et oppmerksomt øye. Det anbefales at disse voksne må være i miljøet over tid for å skape relasjoner og tillit. Gjennom omsorgsfulle samtaler kan da barn og unge som bærer på traumer fanges opp av tilstedeværende voksne (Brækken og Torp 2013a:318). Det å ha nok ledere og helst noen som ikke var fastlåst i noen av aktivitetene, var viktig for flere av informantene.

«I utgangspunktet ønsker vi at der skal være en som vi vet at, er det noe, så kan den ta seg av det, og der er nok folk som ser de andre.» (Informant nr. 6).

Å arbeide for å oppnå tillit blant deltagerne på de ulike trosopplæringsarenaer er viktig og krever både omsorgsevne og innsikt i barns livssituasjon. Barn som har blitt utsatt for overgrep har mistet tilliten til nære voksne relasjoner, noe som gjør det enda mer utfordrende å oppnå tillit med de som er utsatt for slike tillitsødeleggende relasjoner (Carlsen 2013:168).

Dersom en som ansatt får mistanke om at noe er galt, hvordan følger en dette opp? Det er på nasjonalt hold utarbeidet ulike veiledere for hvordan ulike saker skal tas hånd om. Det vil være ulike fremgangsmåter i forhold til om det er en ansatt, frivillig eller den utsattes nære familie som anklages for overgrep eller lignende. Det ligger utenfor denne oppgavens fokus å gå detaljert inn på disse retningslinjene som er omfattende. Det vil være viktig for ansatte i kirken å være klar over hvilke regler en skal følge. Det vil i slike saker være mange ulike forhold en må vurdere. Her må en vite hvordan en forholder seg til taushetsplikt, meldeplikt og gjeldene regler for organisasjonens fremgangsmåte i slike saker. Her må både de anklagedes og de utsattes rettigheter og personvern tas hensyn til. Er man usikker så er det flere som kan spørres til råd. En kan blant annet ta kontakt på anonymt grunnlag med Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep, barnevern, politi eller ressurspersoner i bispedømmet.

Stiftelsen Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep gav i 2008 ut hefte: «Hva kan en gjøre for barna?» Her tar de blant annet frem tre små stikkord som ansatte eller frivillige kan ha fokus på i møte med barn. Det er: **Se- snakke og spør.**

Se: Å se barna som kommer blir viktig. Se etter forandringer i oppførsel eller væremåte. Det er mulig barna gir vage signaler på at noe ikke er bra. Se og følg opp dersom en blir urolig for noe.

Snakk: Å snakke om det som er vanskelig, er med på å gjøre at barn og unge blir oppmerksomme på at overgrep er noe som ikke skal skje. En skal kunne ha tillit til de voksne, men det hender dessverre at denne tilliten blir brutt. Dersom noe sånt skjer hjemme hos dem er det viktig at de kan snakke med noen de har tillit til.

Spør: Dersom du har en bekymring om at noe er galt, spør vedkommende hvordan den har det (Stiftelsen Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle krenkelser 2008: 38-39).

Ved å ta utgangspunkt i stikkordene se, snakk og spør kan en kanskje bli flinkere til å møte disse utfordringene i dag slik at en ikke senere møter mennesker som lurte på hvorfor en ikke gjorde noe for dem da de hadde det vanskelig. Mange har etter at overgrep ble avslørt spurt seg om hvorfor ingen så signalene? Hvorfor spurte de dem ikke om sin uro eller hvorfor forstod de det ikke? (Sørvig 2013:22).

Seks av informantene var usikre på om deres menighet hadde noen retningslinjer for hvordan de skulle gå frem i en slik sak dersom de hadde mistanke om at barna de møtte led under omsorgssvikt. Flere nevnte at det måtte jo blitt meldt ifra om til rette instanser. Men samtidig opplevde noen av informantene dette som vanskelig. Kviet seg for å ta kontakt med hjelpeapparat eller foresatte og redde for å «se spøkelser på høylys dag» som en av informantene sa. Her kan det se ut som at det er et behov for at kirkelige ansatte blir enda bedre skolert for å møte slike situasjoner. Det er dessverre viktig og nødvendig at slike retningslinjer ikke forsvinner i en perm på kontoret, men er et viktig dokument som de ansatte må ha høyt fremme i sin bevissthet.

Menneskene er skapt til relasjon og til å ta vare på hverandre. En skal ikke snu seg vekk, men være støttende og om nødvendig, talsmenn for de som har det vanskelig. Møter en disse barna eller unge som har sår fra en vanskelig oppvekst, må en som kirke stå opp for disse. Dette er en stor og vanskelig utfordring. Alle ønsker at barn og unge skal ha det bra. En er i slike saker redd for å trø feil. Slike saker må møtes med varsomhet. Har en gode rutiner for dette og er drillet på dem, vil en kunne møte de utsatte på en bedre måte. Her må en våge å tale og stå sammen med krenkede barn dersom det er nødvendig. Da må en tørre å snakke med familie, helsepersonell eller barnevernet dersom en er urolig for om barnet/ungdommen har det bra.

Gode rutiner i stabene vil gjøre det lettere for de ansatte og for dem som er involvert i saken. Da kan en sørge for at saken blir tatt hånd om av dem som har kompetansen til å gå inn i slike saker om det er politi, barnevern eller andre instanser.

Oppsummering:

Sannsynligheten for at en i trosopplæringen møter barn med overgrepserfaring er stor. Da er det viktig at en ser dem og det de uttrykker. En må våge å ta tak i det. Gjennom fokus på å oppnå tillit kan det gi rom for den gode samtalen. Det er viktig at menighetene har gode rutiner på hvordan disse utsatte skal møtes. Det må ikke være slik at de ansatte kvier seg for å ta tak i utfordringene. Gjennom omsorg, tydelighet og annerkjennelse skal de voksne i trosopplæringen være der for å fange opp det barna formidler av gode eller dårlige erfaringer. Gjennom å se, snakke og spørre barna hvordan de har det, er noe en i trosopplæringen må ha fokus på. Viktig å ha nok ledere slik at minst en av dem har en fri rolle. Da kan han/hun ha et spesielt fokus på å se barna.

6.2 Tilrettelegging for alle

I trosopplæringsplanen snakkes det om at kirkens «vi» inngår i et verdensomspennende fellesskap. En er mennesker med ulike funksjonsevne, språk, etnisitet, kjønn, legning, sosial bakgrunn, kultur og helse. En hører alle til der gjennom å være døpt (Kirkerådet 2010a: 7).

Gjennom planlegging og tilrettelegging ønsker menighetene å legge forholdene til rette for god inkludering i fellesskapene det inviteres til. Flere av informantene mente at de var gode til å legge til rette for de som hadde utfordringer i forhold til maten. Det var de vant til. Får menigheten beskjed om det på forhånd så ordner de det. Det er viktig å få beskjed dersom noen har spesielle behov. Når det kommer et barn eller en ungdom som har nedsatt funksjonsevne så fordrer det at menigheten blir seg dette bevisst. Gjennom dialog kan en tilpasse opplegget eller de fysiske hindringer som kan være der, slik at deltagelse blir mulig. Det er viktig å vise at en både har lyst og vilje til å tilrettelegge tiltaket for alle. Med bakgrunn i Diskriminerings og tilgjengelighetsloven så er dette ikke noe en kan la være å gjøre. Den er tydelig på at ingen skal holdes utenfor på grunn av sin funksjonsevne.

Den diakonale nestekjærligheten kan vises i møte med den som trenger det lille ekstra. Fellesskapene det inviteres inn til, både kontinuerlig og tidsavgrensede, må åpnes opp for alle. Med Jesus som eksempel på hvordan en kan bry seg om noen, kan en anstrenge seg for å møte

deltagernes ulike behov. I samfunnet i dag er der mange krav som stilles til liten og stor. I menighetsfellesskapet er det viktig å fremheve at en er god nok som en er. En må ikke prestere noe for å tilhøre kirkens trosopplæringsfellesskap. Det skal være for alle. Her kan en dele med hverandre, være giver eller mottager i en gjensidighet som samtidig kan gi deltagerne mestringsopplevelser. Dette vil være med å styrke nettopp barnets livsmestring som er et stort hovedfokus i trosopplæringen. Barna skal ikke presses til å gjøre oppgaver som er større enn de kan takle. Det er viktig at det blir formidlet at det er greit at barnet bare ser på dersom ting oppleves som vanskelig (Torbjørnsen 2016:14). Dette gav også en av informantene eksempel på.

Jesus møtte de utstøtte i datidens samfunn og det er ikke vanskelig å finne de som faller utenfor samfunnet i dag heller. Det kan være de som av psykiske, fysiske, helsemessige eller sosiale årsaker ikke finner sin plass i eksisterende fellesskap. En utfordres i dag til å møte disse på samme måte som Jesus stod opp for de svake han møtte i sin tid. Også i trosopplæringen kan noen oppleve seg utenfor. Mennesker med nedsatt funksjonsevne er ikke svakere enn andre, men de vil kanskje ha behov for tilrettelegging på noen områder. I fellesskapene en møtes i må en se hverandre som likeverdige. Ofte kan det være de en minst forventer det av, som er den som gir noe til hele fellesskapet. Derfor er mangfoldet en viktig faktor i fellesskapet. Alle har noe å bidra med.

Oppsummering:

Menighetene ønsker gjennom planlegging og tilrettelegging å legge forholdene til rette slik at alle kan delta på trosopplæringstiltakene. Diskriminerings og tilgjengelighetsloven er tydelig på at en er pliktig til å gjøre dette. Alle som inviteres til trosopplæringen er ulike. De som av en eller annen grunn har behov for tilrettelegging skal få det. Det skal ikke stilles krav til deltagelse, alle er god nok som de er. Det legges vekt på at alle har noe å bidra med, både som giver og mottager og at vi er likeverdige mennesker.

6.2.1 Talsmannen- den andres stemme

For det mennesket som av ulike grunner ikke får delta i fellesskapet på grunn av sin nedsatte funksjonsevne, vil det være viktig at deres stemme blir hørt. Forholdene må bli tilrettelagt slik at alle kan få delta i fellesskapene de ønsker å knytte seg til. Sammen med dem, eller på vegne av dem, kan en arbeide for en større inkludering i fellesskapene. Det å være talsmann for de som opplever å falle utenfor er en viktig diakonal oppgave. Det kan derfor være viktig å ta seg

tid til å vurdere tiltakene en arrangerer i lys av hvordan en tilrettelegger for alle. En må se gjennom alle sider med tiltaket. Er det noe som hindrer deltagelse for alle? Kan alle være med på «bli-kjent» lekene? Skattejakten? Her bør en se på hvert enkelt ledd i programmet og se om det kan tilrettelegges for alle. Deretter må en bedømme hva som eventuelt kan bedre situasjonen dersom den ikke er tilfredsstillende. En må finne aktuelle handlingsalternativer en tenker kan gjøre tiltaket mer egnet for alle. Så kan det prøves ut og deretter evalueres. Slik kan en gjennom metoden «Se – Bedømme – Handle» stadig sørge for at tiltakene en arrangerer tilfredsstillende både lovverket og deltagerne.

I min masteroppgave vil den diakonale forståelse ha fotfeste i både den snevre og den vide diakoniforståelse som Nissen refereres til i kapittel 3.1. I arbeidet med å planlegge og tilrettelegge trosopplæringstiltak, vil en være med å fremme alles rettigheter og muligheter til å kunne delta. Da blir man mellommannen, den som kan tale den andres sak og som legger forholdene til rette for alle. Når en prøver å være inkluderende og se deltagerne, har en mer fokus på den klassiske tjenerrollen. Dersom deltagerne opplever å bli sett kan det fremme fellesskap som er inkluderende.

Å være kritisk til hvordan en legger opp ulike trosopplæringstiltak med hensyn til deltagelse for alle, er viktig. Det vil også være viktig å få en god relasjon til deltagerne for å høre deres stemme. Her må det legges til rette for medvirkning som kan gjøre situasjonen bedre for de med spesielle behov. Da informantene skulle fortelle om hvordan de tok imot barna på tiltakene, sørget de for å skape en atmosfære av trygghet. Dette vil være en generell form for tilrettelegging for alle. Alle har behov for å få dekket sine grunnleggende behov og som en ser i Maslows behovspyramide kommer trygghetsbehovet etter at de fysiologiske behovene er dekket. Tilrettelegger en for å skape en trygg atmosfære for barn en ikke har truffet før, kan det skape det læringsmiljøet en ønsker å ha på tiltaket en inviterer til.

Når en bedømmer en praksis eller et tiltak med diakonale «briller» er det gunstig å bruke ulike innfallsvinkler. Diakoniens fokus skal ikke være de fine ordene, men de diakonale handlingene som fremmer medmenneskers livskvalitet og styrker deres verdighet (Det lutherske verdensforbund 2010:59-61).

De fleste informantene jeg intervjuet sa at de gjennom sine invitasjoner ba om tilbakemelding på om deltagerne hadde noen spesielle behov. Etter gjennomgangen av noen invitasjoner var det merkbart at dette ble gjort på ulike måter med hensyn til tydelighet.

Gjennom egen observasjon på et kontinuerlig trosopplæringstiltak med mange barn var det verken påmelding til arrangementet eller bruk av navnelapper. Det vil da være en stor utfordring å klare å se den enkelte og tilrettelegge for alle. Selv om det var et kontinuerlig tiltak kan en risikere at dette første møtet ikke oppleves greit. Alle ble møtt i døren og registrert og fikk et «Hei», men uten navnelapp kan det være utfordrende å huske navnet på hver enkelt. Når en er opptatt av å tilrettelegge for alle trenger en ofte å vite hva som er de ulike behov før et arrangement starter. Det blir vanskelig å fremme andres ønsker dersom en ikke får vite hva ønskene er.

Oppsummering:

Det er viktig å legge forholdene til rette for deltagelse for alle. Behov for trygghet må dekkes. Noen ganger kan det være at en må tale på en annens vegne. Dersom noen har vansker med å uttrykke sine behov må en være talsmann for dem. En må også kritisk gå igjennom det en arrangerer for å se at det tilfredsstillende både lovverket og den enkelte deltager. Gjennom metoden «Se – Bedømme – Handle» kan en hele tiden se etter forbedringspotensialer i planlegging og gjennomføring. Å få vite om de ulike behov for tilrettelegging i forkant av et arrangement er viktig for å kunne møte de ulike behov på en god måte.

6.2.2 Alle, alle vil vi ha med, men ingen er like

Informantene var opptatt av å være klar til å ta imot alle barn og unge. Gjennom trosopplæringen møter kirken barn og unge med ulike utfordringer. Det er mange i dag som har en eller annen form for allergi eller intoleranse for ulike typer mat og drikke. Andre har vansker med å konsentrere seg, noen er engstelige og andre har vansker med å bevege seg. For noen kan det talte språket eller det visuelle by på utfordringer og for andre igjen er det vanskelig å forstå det som blir sagt. Listen over lidelser og diagnoser kan bli svært lang. Uansett hva som er utfordringene så må en i møte med deltagerne se bak eventuelle merkelapper som de har fått. Barna har ulik personlighet og temperament som må møtes med respekt. Gjennom den gode samtalen kan en lage individuelle planer for hver enkelt som trenger en eller annen form for tilrettelegging. Barn som kommer fra familier med lav inntekt må i enkelte tilfeller også støttes økonomisk for å kunne delta. Dette er også en diakonal utfordring slik at ikke økonomi stenger noen ute fra å delta på trosopplæringstiltakene. I dagens ulike familie strukturer kan det også for eneforsørgere være en utfordring å hjelpe barna sine til å delta på en aktivitet på grunn av jobb eller andre forpliktelser.

Selv om jeg i denne oppgaven ikke har fokus på ulike diagnoser, er det viktig for kirken at de ansatte/frivillige vet litt om hva som er hovedutfordringene for det enkelte menneske med ulike diagnoser eller fysiske og sosiale utfordringer. Kunnskap om dette kan gi trygghet i møte med barn og unge. Gjennom økte kunnskaper og samtaler med deltagere, foresatte eller hjelpeapparat kan en bli kjent med den enkelte og sammen finne en god vei til en tilrettelagt trosopplæring som inkluderer alle. En av informantene var inne på dette og ønsket at ansatte i kirken skulle få økt sin kompetanse om for eksempel om ADHD eller Asperger.

[...] og så skal vi gjerne ha litt kunnskap om de ulike type vanskene som oppstår, det skulle vi gjerne hatt mer av. Jeg er så heldig at jeg vet litt både om Asperger og ADHD, men jeg er ikke sikker på at alle skjønner tegnene på det og det er klart at det kan være krevende og møte barn med ADHD, sterk ADHD for eksempel og eller Asperger der de ikke skjønner hva sosial relasjon er omtrent (informant nr. 10).

En informant sa at dersom en skal se hver enkelt for å kunne tilrettelegge for det, var det viktig å bli kjent. Det gjorde en best på et kontinuerlig tiltak. «Jeg tenker jo det at for å kunne tilrettelegge på en god måte er det en forutsetning å bli litt kjent.» (informant nr. 7). Her må de ansatte ha fokus på den individuelle tilretteleggingen. Hvordan den skal være vet deltageren eller de foresatte best.

Alle har rett til å delta. For noen må forholdene legges litt til rette for at deltagelse kan bli mulig. Tenker en tilrettelegging i god tid, oppnår en å vise respekt for alle uavhengig av funksjonsevne. Har en mulighet til det er det gunstig dersom en kan møtes i forkant av et tiltak og avklare de ulike forhold som må tilrettelegges.

Informantene var veldig opptatt av å få inn informasjon om deltagerens ulike behov for tilrettelegging. Det at informantene ikke ble informert om at deltagerne har spesielle behov på forhånd var uheldig. «Vi er jo på en måte prisgitt den informasjonen foreldrene har lyst å gi.» (informant nr. 10). Om det gjaldt en som var døv ville det bli vanskelig å lage et godt opplegg for vedkommende. Å få tak i døvetolk ordnes ofte greit, men det er noe som må koordineres og må derfor avtales i god tid. Dette vet ofte foreldre til døve og ordner det selv. Det er nok vanligere at det ikke gis beskjed om at et barn har ADHD enn at et barn har en hørselshemming. Det blir ofte noen overraskelser når deltagere møter opp til tiltak som denne informanten formulerte det:

Det er klart du får disse overraskelsene da. Så du fanger veldig fort opp konsentrasjonsvansker. Det er vanskeligere å fange opp de som er stille og ikke gir så mye av seg selv. De og trenger å bli sett og snakket med (Informant nr. 9).

All mangel på informasjon kan være med på at opplevelsen av et konkret tiltak ikke oppleves som et godt og inkluderende tiltak. Det kan ofte være behov for viktige avklaringer på forhånd og får en ikke mulighet til det, er sjansen større for at det oppstår uheldige situasjoner. Ble det gitt signaler om behov for tilrettelegging tok, de ansatte kontakt enten via telefon og av og til med hjemmebesøk dersom det var nødvendig. Dersom en får til en samtale/et møte i forkant vil det være bra. Dessverre opplevde flere informanter at de ikke fikk beskjed om at barna hadde behov for noe ekstra oppfølging. Under arrangement merket de at her var det noe som ikke stemte. En informant undret seg over hvorfor de ikke fikk beskjed. Kunne det å ha en diagnose være så vanlig eller noe en helst ikke snakket om?

Det er mest det de skiver i påmeldingen, noen tenker at ADHD er ingenting, alle har ADHD, det går fint og så gir de ikke beskjed om det. Men for oss så blir det kanskje en veldig stor utfordring i forhold til alle de andre og i forhold til antall voksne til stede (Informant nr.3)

Dersom arrangørene ikke får beskjed, blir situasjonen ofte vanskelig og konsekvensene for deltageren det gjelder blir dårligere. «Når en ikke får vite ting på forhånd kan det hende en setter inn for få ressurser og det er uheldig» (Informant nr. 9).

Får en beskjed har en mulighet for å gjøre noe og det vil øke muligheten for at deltageren får en god opplevelse. I motsatt fall kan det være det som gjør at en deltager ikke kommer igjen.

I invitasjonene var det ulike måter å tydeliggjøre menighetens fokus på tilrettelegging. I noen av menighetene var der til enkelte av tiltakene ikke påmelding. Da gis det heller ikke mulighet for å gi god informasjon om sitt barns behov dersom det var nødvendig. Det vil kanskje medføre en usikkerhet om menigheten vil ta seg godt av barna og dermed sender en heller ikke sitt barn på arrangementet.

For å skape gode relasjoner og i det ligger også foreldre, jo yngre ungene er jo viktigere er det å se foreldrene. For viss ikke foreldrene føler seg velkomne så sender de heller ikke ungene på noe (Informant nr. 4).

Når kirken sier den ønsker alle velkommen så må det også være tydelig i alle invitasjoner. Ut ifra de invitasjonene jeg studerte var det et forbedringspotensial her.

På tiltak uten påmelding kunne det komme barn der uten at de ansatte hadde noen forkunnskaper om disse deltagerne. Både gjennom intervjuer og observasjon av tiltak kom dette frem. Når disse «ukjente» barna da kommer til et tiltak, blir det utrolig viktig at dette fanges opp. Når barna er «ukjente» er muligheten større for at et barn som kunne trenge noe ekstra oppmerksomhet, ikke får det.

Når en sier at noe er for alle, så må en vise det gjennom måten en planlegger og tilrettelegger på. Da må alle forstå at dette er noe en uavhengig av funksjonsevne kan være med på. Kan alle som får invitasjonen i posten lese og forstå det som blir skrevet i invitasjonene? En må gjennom tekst og bilder vise at aktivitetene en skal ha er gjennomførbare for alle. Etter å ha sett og lest gjennom ulike invitasjoner fra menighetene til informantene, var der store forskjeller for hvordan tiltakene ble markedsført som et tiltak for alle. I noen invitasjoner stod det bare: «Spørsmål?» og så var der oppgitt et telefonnummer. Dersom en har et barn med store hjelpebehov og invitasjonen ikke sier mer enn dette, kan det være at en lar være å ta kontakt. Det er nok viktig at en i invitasjonene viser større bevissthet og vilje til å tilrettelegge for alle.

Når en sender ut invitasjoner som har som mål å inkludere mangfoldet i aldersgruppen, så er det ikke nok dersom det bare står at «Alle er velkommen» (Torgaugen u.å.: 6).

Informant nr. 7 som gikk på hjemmebesøk, gjorde det for å få spesial kompetanse på nettopp barnet vedkommende skulle møte. Da møtte informanten ekspertene på akkurat dette barnet i barnets hjemmemiljø. Da ville relasjonsbyggingen starte i barnets trygge omgivelser. Det er nok en utfordring å ha nok ressurser i menigheten dersom en skulle gjennomføre hjemmebesøk hos alle dem som melder et behov. En telefonsamtale kan ofte være nok i noen tilfeller.

Oppsummering:

Det skal legges til rette for alle uavhengig av diagnoser og vansker. Viktig at ansatte vet noe om de ulike utfordringene en kan møte. Det kan gi dem en trygghet i møte med nye situasjoner. Det å samtale med den det gjelder eller dens foresatte, vil kunne gi informasjonen som er aktuelt for det enkelte barn. Informantene ønsket informasjon om spesielle behov før et arrangement startet for å kunne gi et best mulig tilrettelagt tilbud. Selv om dette var et ønske, hadde noen menigheter også tiltak der de ikke hadde påmelding. Dette samsvarer ikke helt med ønsket om informasjon før et tiltak starter. Dersom det ikke er påmelding, vet en ikke noe om barna som møter opp. Det er viktig at invitasjonene som blir sendt ut er tydelige på hva de inviterer til og at menigheten ønsker å tilrettelegge for alle. Her var det et forbedringspotensial på noen av invitasjonene som ble sendt ut.

6.2.3 Vi deler og inkluderer

I trosopplæringsplanen har man fokus på «vi deler». Her kan alle være med å dele av sine ressurser. Alle kan lære noe. Som planen også legger vekt på har de voksne et stort ansvar for å tilrettelegge for et godt læringsmiljø som gjør at barn blir delaktige, medvirkende og får et medansvar i de ulike aktivitetene (Kirkerådet 2010a:8). Flere av informantene sa at barna fikk dette gjennom ulike aktiviteter i menighetene. I gudstjenesteverksteder og gudstjenester fikk barna mulighet til å både være delaktige, medvirkende og medansvarlige for det som skulle gjennomføres.

I det arbeidet skolen har gjort med hensyn til å lage en skole for alle, vil det være mange overføringsverdier til en trosopplæring som skal nå alle døpte. Dersom en god inkludering også kan måles i det utbytte deltageren har hatt i læringsmiljøet, er det viktig også for trosopplæringsarbeidet at inkluderingen er god. Da vil en ha større muligheter for at budskapet en ønsker å formidle til barn og unge når frem. Det er jo det en ønsker gjennom trosopplæringen at barn og unge stadig blir bedre kjent med troen de er døpt til, både gjennom økt kunnskap og gode opplevelser i fellesskap med andre.

Flere av informantene var opptatt av å ha nok voksne/ledere på sine ulike arrangementer. Dette så de også på som en tilrettelegging. Det å ha med seg en ekstra person som ikke var bundet opp av oppgaver var et ideelt mål. Da ville denne personen til enhver tid bli satt inn der de opplevde at det trengtes. Da ville denne ha mulighet til å sette seg ned med deltageren, følge deltageren ut eller gi alternative oppgaver til en som kanskje trengte det. Eller kanskje bare få en pause fra det store fellesskapet. Dette vil gi en trygghet og ro både for de andre lederne og deltagerne på arrangementet. Her vil det alltid være en utfordring å ha nok folk.

Også det å dele opp i mindre grupper er en måte å tilrettelegge tiltakene på, mener flere av informantene. Det blir lettere å se om noen av deltagerne ikke opplever seg inkludert. Det er viktig å ha mange nok ledere som er flinke til å ha fokus på at alle barn blir tatt med på det som skal skje.

Noe informantene var inne på var at det var viktig å lage tiltak som lett kunne tilpasses alle. I utgangspunktet mente en av informantene at alle tiltakene burde være av en slik art at ingen ble ekskludert på grunn av innholdet. «Men stort sett så tenker jeg nok at selve innholdet er ikke så vanskelig, avansert at en ikke kan klare å skape noe for alle» (Informant nr. 1).

Noen informanter nevnte at de noen ganger la inn alternative opplegg. Det kunne være at en rullestolbruker ikke kom seg opp i tårnet på Tårnagethelg. I stedet for fant de alternative oppgaver for dem som ikke kunne eller turte å gå opp i kirketårnet. Dette gjør at deltageren ikke ble ekskludert fra tiltaket selv om det var noe vedkommende ikke kunne være med på. I forhold til Diskriminering og tilgjengelighetsloven (2013) vil dette ikke være et brudd på denne loven dersom en har alternative opplegg for å inkludere deltageren, slik jeg tolker det. Da får vedkommende nødvendigvis ikke et dårligere tilbud, men et annet. Dersom det ikke gis noen alternativer i slike situasjoner vil det kunne komme i konflikt med denne loven. Det vil være fornuftig som en av informantene sa, at en må prøve å lage tilbud som alle kan delta på uansett. Og så må en ha de nødvendige hjelpemidler som trengs dersom det er nødvendig. Men det at en person ikke kan gjennomføre en aktivitet bør ikke hindre alle andre i å få gjøre denne aktiviteten, mente en av informantene.

Menighetene som informantene arbeidet i var ulike i forhold til hvordan den universelle utformingen var. De som arbeidet i de nyeste byggene hadde et godt grunnlag for en god tilrettelegging i forhold til mulighetene i bygget. Det at en rullestolbruker kan komme seg inn og rundt i bygget uten assistanse er flott. Bruk av døråpnere og heis gjør framkommelighetene større for de som er avhengig av rullestol. Da blir ikke den nedsatte funksjonsevnen til hinder for deltagelse i fellesskapet med de andre. Bruk av teleslynge vil hjelpe den hørselshemmede og stor lesbar skrift vil kunne hjelpe den synshemmede.

Oppsummering:

Alle har noe de kan dele med andre. Det må legges opp til et læringsmiljø som stimulerer til dette. Gjennom gudstjenesteverksteder og gudstjenester fikk barna være delaktige, medvirkende og medansvarlige for det som skulle gjennomføres. Å ha fokus på inkludering i læringsmiljøet vil kunne fremme barnas utbytte av det de deltar på. Informantene hadde fokus på å dele barna inn i mindre grupper og det å være nok voksne på tiltaket. Det å lage tiltak som alle kunne være med på eller tiltak som lett kunne tilpasses alle, nevnte en informant som viktig. Det å ha en god universell utforming av bygg og omgivelser er bra, men alle var ikke kommet like langt her.

6.3 Opplæring gjennom totalformidling

I trosopplæringen i de ulike menighetene er de lokale trosopplæringsplanene viktige redskap. De har et stort fokus på hva som skal læres og på hvilke måter dette skal skje. Den nasjonale

trosopplæringsplanen er også tydelig på at trosopplæringen skal være for alle, uavhengig av funksjonsevne. Det vil derfor være viktig for de som arbeider i trosopplæringen å vite noe om hvordan denne læringen skal foregå.

I og med at fokuset mitt i denne oppgaven ikke har vært de ulike måter å lære på, har jeg gitt det begrenset plass i oppgaven. Ingen av spørsmålene til informantene hadde et slikt fokus. Når det er sagt, må jeg allikevel si noe om dette fordi det henger så tett sammen med det å tilrettelegge for alle. Det vil være viktig for ansatte å ha kunnskap om hvordan en legger opp tiltak i forhold til læring.

Nyere forskning på barns utvikling ser på barnet som et lærende vesen fra første stund. Det søker nærhet og fellesskap. Mange menigheter i Den norske kirke har i dag tilbud om babysang. Her møter de barn i alderen 0-1 år. Barnet er klar for læring og bruker sine sanser for å ta inn nye impulser hver dag. Å stimulere til nærhet gjennom sang, rim, regler og kos kan være med å binde barnet og foresatte sammen på en god måte. Når en også vet at en trygg tilknytning utvikles i denne første fasen, er babysang en god arena for læring og gode tilknytninger.

Selv om spørsmålene informantene fikk ikke hadde fokus på læring, fikk jeg i noen av svarene de gav allikevel eksempler på hvordan læring ble gjennomført på ulike tiltak. Informant nr. 10 fortalte om hvordan han gav rom for læring via det å være modell. Et barn som ikke turte å bli med å tenne lys under lystenningen på en samling fikk sitte å se på og lærte gjennom det. Da ble vedkommende trygg nok til å gjøre det neste gang de skulle ha en samling der de skulle tenne lys. Gjennom å bli fortalt hva lystenninger kan være og det å få se det i praksis blir en læring fra assimilasjon til akkomodasjon for å bruke Piaget sine begrep i denne sammenheng.

En informant gav eksempel på hvordan en over tid jobber med barn som har ulike utfordringer:

Når de blir litt større sånn åtte åringer så prøver vi å legge opp opplegg som gjør at alle kan være med til enhver tid. Prøver å tenke på hvilken type aktiviteter vi kan ha da. Vi ser at det er mange forskjellige typer vansker, noen er bare fryktelig sjenerte og tørr ikke være med mens andre har, ikke skjønner hvordan det er å være med, har større vansker, ikke klarer å tolke sosiale relasjoner. Men vi prøver å ha opplegg som de fleste kan favne det på et vis. Vi har hatt barn som ikke tørr å gjøre ting for første gang men må bare sitte å se på hvordan ting blir gjort førstegang og kan være med etter andre eller tredje gang, for eksempel med lystenning. Noen synes det har vært kjempeskummelt å være med på første gangen, da får de gå og sitte å se på så har de

gjærne kommet med andre eller tredje gangen vi gjør det. Da er det greit for de for de ser at det var ikke noe farlig. Det å hjelpe de for eksempel, skal jeg hjelpe deg å tenne lyset å være tilgjengelig da for eksempel. Det er sånne måter vi jobber på (Informant nr. 10).

Denne informanten var også opptatt av og glad for å ha pedagoger inn i trosopplæringen i sin menighet. Det å ha ansatte som er gode på ulike læringsmetoder og som har arbeidet i skolen er bra. «Sånt sett så skulle det vært flere lærere ansatt rundt omkring i trosopplæringen. Som har jobbet i skolen en stund også.» (informant nr. 10).

Menighetene bruker mange forskjellige måter å formidle sitt budskap på. Gjennom ord, sang, dans, drama, film, forming og fysisk aktivitet formidler en trosinnholdet. Det å utforske og finne ut av ting, tegne, fargelegge, male er andre eksempler på hvordan barna i trosopplæringen kan tilegne seg kunnskap. Professor Howard Gardener har utviklet en modell for læring som handler om hvordan barn lærer på ulike måter. Han ble inspirert av blant annet psykologen Jean Piaget. Den pedagogiske modellen tar utgangspunkt i menneskene sine kunnskaper og potensial. Han beskriver 8 ulike intelligenser som: musikalsk intelligens, kroppslig intelligens, sosial intelligens, språklig intelligens, logisk-matematisk intelligens, romlig/visuell intelligens, personlig intelligens og naturalistisk intelligens. Gjennom disse intelligensene kan en bruke barnas ulike intelligenser til å styrke intelligenser som ikke er så sterkt fremtredende (Madsen og Thestrup 2003:8-10). Dersom et barn har en sterk utviklet visuell intelligens kan det å bruke bilder fremfor ord være nyttig for at dette barnet tilegner seg ny kunnskap. Det vil derfor være nyttig at en i trosopplæringen formidler et læringsstoff på ulike måter. Ved å kunne spille på flere strenger vil en også treffe flere med det budskapet en ønsker å formidle. Det er mange tilpasninger som må tenkes på når en legger opp tiltak der alle skal få lære og oppleve noe.

Informantenes fokus på å lage mindre grupper er også en måte å tilrettelegge for gode læringsmiljøer. Man blir bedre kjent med hverandre, kan bli tryggere og få et bedre grunnlag for læring. Det er som en av informantene svarte:

«Det er viktig at alle blir møtt, at de blir møtt og føler seg møtt og at de trives da, har det bra, på en måte at de, det er jo en forutsetning for å lære [...]» (Informant nr. 5).

I trosopplæringsplanen fra 2010 kommer det også tydelig fram viktigheten av å ha gode læringsmiljø i trosopplæringen. Der står det blant annet:

Trosopplæring er en dannelsingsprosess der oppdragelse, undervisning, kultur og tradisjonsformidling og kristen tro i praksis spiller sammen. Opplæringen må bære

preg av totalformidling, der kunnskap og opplevelser i menighet og hjem gir læring i og av fellesskapet (Kirkerådet 2010a:5).

Ved for eksempel å ha fokus på de mange intelligensene til Gardener kan en gi en totalformidling gjennom ulike måter å formidle kunnskap om den kristne tro på. Bruker en både en teoretisk og en praktisk tilnærming gjennom ulike opplevelser og oppgaver styrker man muligheten for at flere lærer på den måten som er best for den enkelte.

Barn er kontinuerlig i et miljø der læring foregår. Det kan være i sitt hjem, på skolen, blant venner eller på en fritidsaktivitet. I kirken formidler en den kristne tro. Her kan barna lære om hvordan livet leves i lys av troen. Barnet vil også påvirkes av hvordan familien samarbeider med kirken for eksempel når det er behov for tilrettelegging. Det vil hele tiden være ulike miljøer som møtes og som vil påvirke hverandre. Hvordan foresatte har det i sitt arbeidsmiljø kan påvirke hvordan barnet tilegner seg kunnskapen fra et annet miljø. Barnet lærer ikke å leve sitt liv bare gjennom foresattes påvirkning, men samfunnets regler og tradisjoner vil også spille inn her. For kirkens trosopplæring vil et godt samarbeid med barn og deres familier være av stor betydning for hvordan barna tilegner seg kirkens trosformidling.

Har en lagt til rette for et godt læringsmiljø kan en formidle den kristne tro slik at deltagerne i trosopplæringen kan tolke sitt liv i lys av troen. I møte med alle deler av samfunnet kan det være med å gi mestring i de livsforhold og miljø barnet vokser opp i.

Oppsummering:

Gjennom trosopplæringen ønsker menighetene å lære barna om den kristne tro barna er døpt til. Det er viktig at denne læringen blir tilrettelagt på en måte som de ulike deltagerne kan oppleve at de mestrer. Det å ha stort fokus på variasjon i måter å formidle budskapet på vil ha stor verdi. En lærer på ulike måter og har ulike forutsetninger for å lære. Det må en i trosopplæringen ha kunnskap om og ta hensyn til. Barnas kunnskapstilegnelse kommer fra de mange miljøer han/hun deltar i eller er i indirekte kontakt med. Læringen som skjer i trosopplæringsmiljøet barna deltar i kan gi grunnlag for livstolkning og livsmestring.

6.4 Godt samarbeid øker sjansen for gode opplevelser

Mange av informantene samarbeidet med andre ansatte og frivillige om trosopplæringstiltakene. Innad i staben var mange involvert når tiltaket var knyttet opp mot en gudstjeneste. I en menighet hadde samarbeidet vokst seg tettere jo mer barn og unge som kom på tiltakene. Det ble behov for flere og flere voksne.

Det var ulikt hvordan menighetene hadde plassert ansvaret for tilrettelegging. I noen menigheter anså informantene seg selv som de som var ansvarlige for tilretteleggingen, mens i noen menigheter vekslet det i forhold til hvem som hadde hovedansvar for de enkelte tiltakene.

Ja, vi samarbeider jo egentlig veldig godt og behovet for samarbeid og har jo nesten meldt seg litt av seg selv når det at gruppene våre vokser så har vi behov for å ha noen å samarbeide med. Ja. Og så bytter vi litt på hvem som har ansvar for hva. Vi er gjerne tre stk. her som samarbeider tett og det varierer hvem som har ansvaret, men da er jo de andre to med og backer og støtter. Og så er det litt trygt og godt at både, at du ikke sitter alene med ting, men også at det er noen som kan støtte en viss noe skjer (Informant nr. 7).

Det å ikke sitte med ansvaret for et tiltak alene gav ansatte en trygghet i gjennomføringen og en å spille ball med dersom det ble behov for det under og etter et tiltak. Jo flere voksne en er jo bedre kan en også fange opp dem som faller utenfor. Ønsket for de fleste informanter var at en hadde med seg ansatte/frivillige som ikke var låst opp i en fast oppgave. Da ville en ha flere øyne som så og noen som kunne steppe inn der det trengtes. Det å være flere ansatte gjorde også at en kunne spille på den enkeltes sterke sider og bruke de der det var naturlig.

I samarbeidet med de foresatte er de ansatte prisgitt den informasjonen som de får fra de foresatte. Informasjon blir som regel hentet inn via påmeldingen. Det var ikke alltid den informasjonen som ble gitt var informativ nok og det kunne skape uheldige situasjoner for deltagerne. Ofte så de det at dersom et barn hadde konsentrasjonsvansker var det ikke alltid dette ble meldt inn på forhånd. Dermed står de ansatte med en utfordring som nok ville bli håndtert enklere dersom en visste om det på forhånd. Barna ville også oppleve det tryggere dersom de ble møtt på en måte som tok hensyn til de utfordringene det hadde. For å skape gode relasjoner er det viktig at situasjonene blir preget av positiv oppmerksomhet og ikke preges av kjefting eller utestengelse. Mye kan forebygges dersom arrangør og deltager blir kjent på forhånd. Mange barn blir kjørt til aktiviteter av sine foresatte. Det kan da være viktig at en har nok ledere som har mulighet til å snakke med de foresatte når de kommer med barna. De foresatte ønsker det beste for sine barn og ved å ha tid til å møte dem når de kommer vil en også være med på å gi dem en trygghet på at her blir barna tatt godt hånd om.

Når en tenker at en skal tilrettelegge for god inkludering er samtalen/forberedelsen foran tiltaket viktig. Enkelte ting kan være på plass fordi den universelle utformingen er god. Andre ganger vil det være viktig å vite hva en kan få til for den enkelte og eventuelt hvilke alternative opplegg som kan fungere.

I forhold til barn som trenger spesial mat på grunn av allergier/intoleranse virker det som dette er mer vanlig å gi beskjed om. Listen over ulike behov kan i dag bli lang. Men dette får arrangørene ofte beskjed om og har derfor en beredskap på det.

Oppsummering:

Det er viktig og nødvendig med et godt samarbeid i staben og ut mot deltagerne og deres foresatte. Samarbeider staben godt gjennom planleggingen av tiltaket og får til en god og nødvendig informasjonsflyt/dialog mellom arrangør og deltager/foresatte, vil tiltaket med stor sannsynlighet oppleves bedre for deltageren og de ansatte.

6.5 Tegn på vellykket inkludering.

Da informantene skulle si noe om gode tegn på at de hadde klart å inkludere deltagerne svarte flere at dersom de så at barnet hadde det kjekt og at de kom igjen på andre tiltak var gode tegn. En informant sa det slik:

Jeg tenker, jeg ser det jo veldig, kan liksom se det på ungene da, går de med et smil rundt munnen hjem, sier de adjø til deg og ja den type ting da. De gir uttrykk for at dette har vært greit (Informant nr. 1).

Å møtes ansikt til ansikt gir en god mulighet til å faktisk kunne se om et barn har det bra eller ikke. Mye kan nok skjules, men mye blir også sagt gjennom et ansiktsuttrykk. Det glade barnet som takker for seg og kanskje sier at dette var kjekt, styrker tanken om at barnet er blitt inkludert. Dersom en over tid ser at barnet kommer igjen så har en gjort noe godt, som en informant sa.

Haug (2014) dekonstruerte ordet inkludering i fire deler. Det var fellesskap, deltagelse, medvirkning og utbytte. Disse kan også være gode pekepinner på om en har klart å inkludere deltagerne på et tiltak.

En informant var inne på at dersom de som hadde et spesielt behov gled godt inn i gruppen, var det et godt tegn.

Men det er jo ingenting som er bedre enn at når du ser at her er det, ungene har det flott sammen og de personene som har sine spesielle behov at de glir inn der, er viktig synes jeg (Informant nr. 9).

Det samsvarer med fellesskapet som Haug skriver om. Det å få delta i det ordinære tiltaket sammen med alle er i seg selv et tegn på inkludering. Og dersom dette også opplevdes som fint for deltageren, har en fått til å inkludere i forhold til fellesskapet.

Det noen informanter fortalte var blant annet at alle deltagerne ble involvert i ulike oppgaver og/eller fremføringer. Selv om noen ikke hadde roen til å stå i ro å synge eller drive med formingsoppgaver fikk de alternative oppgaver. Istedenfor kjefting for å ikke stå i ro, fikk de mestringsopplevelser med de ulike alternative oppgavene som de fikk. Da er en inne på det Haug kaller deltagelse. Da blir ikke deltageren bare en tilskuer, men en som deltar aktivt for fellesskapet (Haug 2014:13).

Haug skriver også om medvirkning som et tegn på inkludering. Blir alle deltagernes stemmer hørt? Når en på et tiltak har gruppearbeid har en mulighet til at alle kan få komme med innspill til fellesskapet. Det å åpne opp for det der det er mulig, er en fin måte å stimulere til medvirkning. Her kan gudstjenesteverksted være en slik arena. Dette vil også være med å styrke en persons selvbilde dersom ens stemme blir hørt.

Haug sitt fjerde tegn var det informantene brukte når de mente de hadde klart å inkludere deltagerne. Det er det han kaller utbytte. Dersom barna går hjem smilende fra tiltaket så har de sannsynligvis hatt et sosialt eller kunnskapsmessig utbytte. Dersom barn trives er også sjansen for faglig utbytte større. Haug sin dekonstruksjon av begrepet inkludering kan være nyttig også i trosopplæringen. Er en bevisst på disse fire områdene kan både planlegging og utførelse av tiltakene nå et mål om god inkludering.

Oppsummering

Ordet inkludering oppfattes som regel i en positiv retning. Om en i tillegg tenker at dette har med felleskap, deltagelse, medvirkning og utbytte å gjøre, kan disse være gode hjelpeord i forståelsen av begrepet. Brukes disse i planlegging og gjennomføring av trosopplæringstiltak, kan det styrke både bevisstheten om inkluderingen og de gode opplevelsene.

6.6 Hvorfor kommer de ikke?

Enkelte av informantene stilte seg spørsmål om hvorfor de fikk så få påmeldte med behov for tilrettelegging i forhold til syn, hørsel, og bevegelses-hemming på de «vanlige» tiltakene.

Noen menigheter hadde egne spesialtilbud for personer med ulike hjelpebehov. Da møttes de som gruppe der. Men hvorfor ikke på de andre tiltakene? Er det informasjonen som går ut som ikke er god og tydelig nok på at dette gjelder alle? Når forskning viser at ungdom bruker mange timer hver dag foran en skjerm kan det være at noen ikke kommer på tiltakene også av slike grunner. Dette kan gjelde alle barn, også de med nedsatt funksjonsevne.

Torgauten skriver at ofte er det ikke nok med en skriftlig invitasjon. For å nå ut til virkelig alle er det viktig å knytte kontakter med de ulike instansene som møter de barna som har ulike vansker. Her kan kontakt med PP-tjenesten, helsestasjoner eller habiliteringstjenesten være viktige samarbeidspartnere for å få ut materiell. På grunn av taushetsplikten er direkte kontakt via disse tjenestene ikke aktuelt (Torgauten u.å.:7).

Bildene som ble brukt i invitasjonene for de ulike tiltakene var i hovedsak nøytrale bilder. De gav ikke grunn til å tenke at noen skulle oppleve seg utestengt ved å se disse bildene. En kan diskutere om en skulle bruke et bilde med noen i rullestol eller lignende for å tydeliggjøre at det er for absolutt alle. Samtidig er det kanskje vel så viktig at menigheten bygger opp sitt tilbud, merkevare, som sier at alt en tilbyr av tiltak er for absolutt alle. Det skal det ikke være tvil om. I samme grad som skolen skal være for alle, skal trosopplæringstiltakene være for alle. Kan en få bygget opp et rykte om at her er det åpent for alle, kan dette bli et felleskap der alle er likeverdige deltagere. Dette vil være diakonalt, der alle kan bidra med noe. En gir og en deler med hverandre.

Oppsummering:

For å kunne nå ut til alle er det viktig at invitasjonene er tydelige på hva de inviterer til. At det er for absolutt alle må komme klart frem. Dette kan gjennom tekst og bilder gjøres på en slik måte at det blir opplagt at trosopplæringstiltak er tenkt slik. Ingen skal oppleve seg ekskludert etter å ha lest en invitasjon som er til dem. For å nå ut må en være søkende etter gode arenaer for markedsføring til tiltakene og klar til å møte de aktuelle deltagerne.

7 Konklusjon

Problemstillingen i denne oppgaven har hatt fokus hvordan enkelte menigheter i Den norske kirke planlegger og tilrettelegger sine trosopplæringstiltak. Det å arbeide for at tiltakene blir lagt til rette for at alle barn og unge uavhengig av funksjonsevne kan få delta, bli sett og inkludert i trosopplæringstiltakene er svært viktig. Dette er ikke bare noe en bør gjøre, men noe en skal gjøre. Dersom menighetene ikke har fokus på det, bryter de loven og svikter dem som trenger den ekstra hjelpen livets utfordringer kan by på.

Gjennom oppsummeringene underveis i drøftingen har jeg prøvd å sammenfatte både informantenes erfaringer og aktuell teori om dette temaet. Det kommer fram flere forskjellige erfaringer og tanker om hvordan en best kan tilrettelegge for alle.

Funnene i denne oppgaven viser viktigheten av å løfte frem tema som dette. Mye kan virke opplagt, men i en hektisk hverdag kan de enkleste behov for tilrettelegging bli glemte. En bevisstgjøring er derfor med å skjerpe ens oppmerksomhet mot dette. Med en økt bevissthet på tilrettelegging for alle, vil barna som kommer til menighetenes trosopplæringstiltak kunne oppleve dette som en god plass og være. Da kan de alle få delta, bli sett og inkludert i trosopplæringen. I informantenes menigheter var det stort fokus på å se de som kommer. Det å ha nok ledere og små grupper er viktige grep som kan øke sjansen for at alle skal bli sett. Det vil også være lettere å inkludere barn/unge i miljøer som er oversiktlige. Det å tilrettelegge for at alle kan delta har disse menighetene jeg møtte fokus på. Et mål på de tidsavgrensede tiltakene bør være å ha så god kvalitet at barna vil komme igjen på andre tiltak. Da vil en også ha mulighet til å fortsette å se og bli kjent med barn og unge som kommer til kirkens trosopplæringstiltak.

7.1 Utblikk

Gjennom arbeidet med denne oppgave har jeg blitt mer oppmerksom på utfordringene som en kan møte i trosopplæringen. En kan møte barn som er utsatt for omsorgssvikt og da er det viktig med gode retningslinjer slik at en håndterer dette på en god måte. Når det gjelder begreper som taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt er det flott at Kirkelig ressurscenter mot vold og overgrep, Diakonforbundet, Kirkelig undervisningsforbund (KUFO) og Presteforeningen har fokus på dette i disse dager (Presteforeningen 2016). Presteforeningen fikk 4. april 2016 tildelt midler til prosjektet: «Kirkelige ansattes samtaler med barn og unge» (Den norske kirke 2016). Dette vil forhåpentligvis bli til hjelp og nytte i

trosopplæringsarbeidet. Her ønsker de blant annet å ha fokus på hvordan taushetsplikten håndteres på en måte som kommer barnet til gode. Dette kan være med å øke de ansattes kunnskaper og trygghet på hvordan de håndterer vanskelige saker som dette.

I dagens multikulturelle samfunn er det også viktig for trosopplæringen at den legger til rette for at trosopplæringen klarer å inkludere de som kommer fra andre land og som ønsker et forhold til Den norske kirke. Dette var også noe en av informantene var opptatt av. Når en inviterer må en kanskje tenke på om alle de en ønsker å favne forstår den informasjonen/invitasjonen som kommer ut fra menighetene.

Litteraturliste

Barnevernloven (1993) Lov om barnevernstjenester.

Bibelen (2011) Bibelselskapet

Blennberger, E. og Hansson, M.J. (2008) *Diakoni- tolkning, historik, praktik*. Stockholm: Verbum Förlag AB

Botvar, P. K., Haakedal, E. og Kinserdal, F. (2013) *Når porten gjøres vid. Evaluering av trosopplæringens breddetiltak*. KIFO Rapport 2013:2

Brækken, G. og Torp, E. (2013a) Vi vil skape trygge rom. I: L.G. Engedal, B.L. Persson og E. Torp (red.) *Trygge rom. Trosopplæring i møte med sårbare og overgrepsutsatte barn og unge*. Oslo: Verbum

Brækken, G. og Torp, E. (2013b) Sårbarhetsanalyse. En gjennomgang av trosopplæringens faser med utgangspunkt i sårbarhet. I: L.G. Engedal, B.L. Persson og E. Torp (red.) *Trygge rom. Trosopplæring i møte med sårbare og overgrepsutsatte barn og unge*. Oslo: Verbum

Bunkholdt, V. (1998) *Små barn i vekst og utvikling*. Oslo: Tano-Aschehoug

Carlsen, I. B. (2013) Møte, forstå og hjelpe. Når barn og unge formidler erfaring med seksuelle overgrep. I: L.G. Engedal, B.L. Persson og E. Torp (red.) *Trygge rom. Trosopplæring i møte med sårbare og overgrepsutsatte barn og unge*. Oslo: Verbum

Dahl, L.R. (2015) Folkekirken – Et tjenende og inkluderende fellesskap. I: S. Dahle og T. I. Torgauten (Red). *Helt med! - I samme fellesskap uavhengig av funksjonsevne*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Dahle, S., Thorsen, H. og Økland, L. A. (2014) *Bli kjent i kirken. Trosopplæring i praksis*. Oslo: IKO-Forlaget AS

Dalland, O. (2007) *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Den norske kirke (2016) *Prosjektmidlar klare*. Hentet 30. april 2016 fra: <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/aktuelt/prosjektmidlar-klare/>

Den norske kirke (2013) *Trosopplæringsmidler til alle menigheter*. Hentet 26.mars 2016 fra: <http://gammel.kirken.no/index.cfm?event=doLink&famId=382816>

Det lutherske verdensforbund (2010). *Diakoni i kontekst*. Norsk utgave (2010)

- Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. (2013) *Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne.*
- Engedal, L.G. (2013) I begynnelsen er relasjonen. Grunntrekk i et kristent menneskesyn. I: L.G Engedal, B.L. Persson og E. Torp (red.) *Trygge rom. Trosopplæring i møte med sårbare og overgrepsutsatte barn og unge.* Oslo: Verbum
- Frønes, I. (2011) *Moderne barndom.* Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Haug, P. (2014) *Dette vet vi om- inkludering.* Oslo: Gyldendal Akademisk
- Harsem, I. og Jordheim, K. (2011) *Livstolkning og livsmestring. Et hefte til inspirasjon i trosopplæringarbeid!* Rapport 2011/7. Oslo: Diakonhjemmet høyskole
- Hartman, S. (2008) Noen kan og noen kan ikke- er det slik? I: S. Sagberg. *Barnet i trosopplæringen. Pedagogiske og teologiske refleksjoner over barneteologi, spiritualitet og livssyn.* Oslo: IKO- Forlaget AS
- Henriksen, J.O. og Vetlesen, A. J. (2006) *Nærhet og distanse. Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker.* Oslo: Gyldendal Akademisk
- Johannessen, A., Tufte, P. A. og Christoffersen, L. (2010) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode.* Oslo: Abstrakt forlag
- Killén, K. (2009) *Sveket I- Barn i risiko- og omsorgssviktsituasjoner* Oslo: Kommuneforlaget
- Killén, K. og Olofsson, M. (2003) *Det sårbare barnet- Barn, foreldre og rusmiddelproblemer.* Oslo: Kommuneforlaget
- Kirkerådet (2010 a) *Plan for trosopplæring. Gud gir - vi deler.* Oslo: Kirkerådet
- Kirkerådet (2010 b) *Plan for diakoni.* Oslo: Kirkerådet
- Kirkerådet, Norges kristne råd og Samarbeidsrådet for tros og livssynssamfunn (2009) *Deltagelse og tilhørighet- inkludering av mennesker med utviklingshemning i tros- og livssynssamfunn*
- Leenderts, T. A. (2007) *Når glassflaten brister. Om brytninger mellom livet og troen.* Oslo: Verbum

Madsen, P. og Thestrup, M. (2003) *De mange intelligensene i barnehagen*. Oslo: Pedagogisk Forum

Ness, N. E. (2011) *Hjelpemidler og tilrettelegging for deltakelse. Et kunnskapsbasert grunnlag*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

Nissen, J. (2010) *Diakoni og menneskesyn*. Frederiksberg: Aros Forlag

Novarapport 7/15 *Ungdata – Nasjonale resultater 2014*. Hentet 18. februar 2016 på: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjoner/Rapporter/2015/Ungdata.-Nasjonale-resultater-2014>

Ot. prp.nr. 44 (2007-2008) *Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne, diskriminerings og tilgjengelighetsloven*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.

Presteforeningen (2016) *Taushetsplikt og avvergeplikt*. Hentet 30. april 2016 på: <http://www.prest.no/disputas-taushetsplikt-og-avvergeplikt/>

Renolen, Å. (2008) *Forståelse av mennesker -innføring i psykologi for helsefag*. Bergen: Fagbokforlaget

Repstad, P. (2007) *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget

Sikkeland, T. (2008) Hvor lenge skal barna være statister? I: S. Sagberg. *Barnet i trosopplæringen. Pedagogiske og teologiske refleksjoner over barneteologi, spiritualitet og livssyn*. Oslo: IKO- Forlaget AS

Smith, L. (2002) *Tilknytning og barns utvikling*. Kristiansand S: Høyskoleforlaget AS

Stiftelsen Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep (2008) *Hva kan vi gjøre for barna? Viktige perspektiver til kirkens trosopplæring*. Oslo: Saturn trykk

Sverdrup, A.M. og Jordheim, K. (2011/2012) *Diakoni i trosopplæringen med studieopplegg*. Oslo: Diakonhjemmet høgskole

Sørvig, B.S. (2010) Sårbarhet og utvikling. I: E. Torp og G. Brækken (red.) *Grenser som skaper. Hvordan møte utsatte og sårbare ungdommer i trosopplæringen*. Oslo: IKO-Forlaget AS

Tetzchner, S.v. (2012) *Utviklingspsykologi* Oslo: Gyldendal Akademisk

Thagaard, T. (2009) *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget

Torbjørnsen, M. (2016) Trygg trosformidling i møte med de aller minste barna 0-6 år – En øvelse i å motta barnet slik Jesus gjorde. I: M. S. Ånonsen (red.). *Fokus: Barn, krenkelser, tro. Hvem er jeg i møte med barn?* Oslo: IKO-Forlaget AS

Torgauten, T. I. (2006) *Sammen skal vi bygge menighet. Når mennesker med utviklingshemming blir kirkens veiledere*. Oslo: Verbum forlag

Torgauten, T. I. (u.å.) *Inkludering- Gud gir vi deler med alle. Tema nr. 11 OM-heftene, Veiledning til trosopplæreren* hentet 2. februar 2016 fra: <http://xn--verktykassa-kgb.no/doc//Om%20Inkludering.pdf>

Utdanningsdirektoratet (2014) *Inkluderende opplæring* Hentet 12. februar 2016 fra: <http://www.udir.no/Regelverk/tidlig-innsats/Skole/Begreper-og-prinsipper/Inkluderende-opplaring/>

Vedlegg

Vedlegg nr. I

Intervjuguide

Innledende spørsmål

- Hva er din yrkestittel- kjønn og alder
- Hvor lenge har du vært ansatt og arbeidet i menigheten?
- Kan du kort beskrive hvordan menighetens trosopplæring er bygget opp?

Hva er etter din mening det viktigste en må tenke på når barn og unge inviteres til trosopplæringstiltak i din menighet?

Planlegging og tilrettelegging

Hvordan planlegger og tilrettelegger dere for at trosopplæringstiltakene i menigheten skal inkludere alle uavhengig av funksjonsevne? I forberedelsesfasen og under arrangementet?

- På hvilken måte har dere tilrettelagt tiltakene for å inkludere deltagere med ulik funksjonsevne? Har du noen eksempler på dette?
- Hvordan håndterer dere det dersom det under et arrangement oppstår akutt behov for tilrettelegging eller hjelp på grunn av at deltageren har nedsatt funksjonsevne?
- Kan du si noe om dere planlegger og tilrettelegger på en annen måte dersom tiltakene dere arrangerer er tidsavgrensede, i forhold til kontinuerlige trosopplæringstiltak. Hva er forskjellene? Hva er utfordringene?

Hvordan se og favne?

Hvordan sørger dere for at barn og unge blir sett og involvert på tiltakene?

Kan du si noe om det er forskjell på om tiltaket er kontinuerlig eller tidsavgrenset i forhold til det å møte/se hver enkelt deltager på arrangementet?

I trosopplæringen er målet å nå alle døpte? Dersom hele målgruppen hadde meldt seg på et tiltak hva vil du tenke i forhold til det å se og inkludere deltagerne i arrangementet?

Dersom dere gjennom trosopplæringstiltakene for barn og unge møter noen dere mistenker er utsatt for omsorgssvikt hvordan møter dere dette? Hvordan er rutinene i staben for eventuell oppfølging av dette?

Samarbeid og arbeidsfordeling i staben

Kan du si noe om hvordan dere ansatte i din stab samarbeider om de ulike tiltakene dere arrangerer? Hvem har hovedansvar for at tiltakene er tilrettelagt for alle uavhengig av funksjonsevne?

Hvordan fanger dere opp at deltagere til trosopplæringsarrangementene har behov for spesiell tilrettelegging?

Hvordan samarbeider dere med familiene/andre dersom behov for tilrettelegging er nødvendig?

Evaluering

Hva tenker du er gode tegn på at dere har klart å inkludere alle barn og unge uavhengig av funksjonsevne inn i deres trosopplæringstiltak?

Bli deres trosopplæringstiltak evaluert av deltagerne? Dersom Ja, hvordan arbeider dere videre med denne evalueringen? Er det en anonym muntlig eller skriftlig evaluering?

Informasjon og samtykkeerklæring

Hei.

Jeg heter Jon Erik Kiørboe Strand og holder for tiden på med min avsluttende masteroppgave i studiet «Master i diakoni» som jeg tar ved Diakonhjemmet høgskole i Oslo.

Jeg er for tiden ansatt som trosopplæringsmedarbeider i Vår Frelzers menighet i Haugesund..

Formål med oppgaven:

I min masteroppgave vil jeg ha fokus på hvordan menigheter i Stavanger bispedømme arbeider for å inkludere alle barn og unge inn i trosopplæringstiltakene uavhengig av funksjonsevne.

Jeg ønsker å finne ut hvordan menighetene planlegger og tilrettelegger for dette.

Opgaven har foreløpig tittelen «Alle, alle vil vi ha med – trosopplæring for alle?»

Problemstilling i oppgaven er:

«Hvordan planlegger og tilrettelegger menigheter i Den norske kirke for at alle barn og unge i alderen 0-18 år uavhengig av funksjonsevne kan delta, bli sett og inkludert i trosopplæringstiltakene».

Jeg vil i oppgaven ha fokus både på kontinuerlige og tidsavgrensede tiltak.

Informanter til oppgaven.

Jeg er nå på jakt etter personer som er ansatt i menighetene i Stavanger bispedømme og som på en eller annen måte er med og planlegger og/eller er med i gjennomføringen av trosopplæringstiltak i sin menighet. Det er et ønske at flere stillingstyper blir representert i oppgaven.

Anonymisering:

Navn på menigheter og ansatte vil være anonymisert og spørsmålene/svarene er ikke personidentifiserende. Hvem som har vært informanter til oppgaven vil kun være kjent for meg.

Spørsmålene i intervjuene vil ha fokus på hvordan det arbeides med planlegging, tilrettelegging og inkludering i trosopplæringen uavhengig av barn og unges funksjonsevner.

Intervjuene vil bli tatt opp på lydfil og deretter bli skrevet av til tekst. Intervjuene vil etter sensuren på oppgaven bli slettet.

Jeg vil gjennomføre intervjuene ved å gjøre en avtale med deg om et passende tidspunkt for intervju, og så komme på besøk til din menighet. Du har mulighet til når som helst å trekke deg som informant uten at det vil få noen negative konsekvenser for deg.

Oppgaven skal leveres inn i midten av mai 2016. Jeg ønsker derfor å foreta intervjuene i løpet av november 2015 til januar 2016.

Min veileder ved Diakonhjemmet høyskole er Kari Jordheim.

Jeg kan ved behov kontaktes på mobilnummer: 91 24 17 98

Samtykkeerklæring:

Jeg (.....) har lest overnevnte informasjon og samtykker herved å være informant til overnevnte masteroppgave.

.....

Signatur informant